

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ “ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА”
ФАКУЛЬТЕТ ТУРИЗМУ

ЯРОСЛАВ ВОВЧОК

НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ ПРИКАРПАТТЯ

Навчально-методичний посібник
для студентів туристичних спеціальностей

Івано-Франківськ
2017

УДК 379.85: 39(477.86)

ББК 75.8

В61

Рекомендовано Вченою радою факультету туризму
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 3 від 24 жовтня 2017 р.)

Рецензенти

Заставецька Ольга Володимирівна – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Великочий Володимир Степанович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри туризмознавства і краєзнавства, декан факультету туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Вовчок Я. В.

В61 Ностальгичний туризм Прикарпаття : Навчально-методичний посібник для студентів туристичних спеціальностей / Ярослав Вовчок. — Івано-Франківськ, 2017.

Навчально-методичний посібник є теоретично-практичним курсом з організації ностальгичного туризму в Івано-Франківській області. Складається з двох частин, у першій з яких викладено основні положення й принципи вивчення ностальгичної туристичної діяльності на Івано-Франківщині, а в другій частині розкрито основні засади розвитку ностальгичного туризму в чотирьох основних адміністративно-територіальних регіонах Івано-Франківщини – це Бойківщина, Гуцульщина, Опілля й Покуття. Перша частина охоплює всі складові поняття, якими повинні керуватися здобувачі професійної туристичної діяльності (мета, завдання, зміст, структура курсу). Друга частина спрямовує на вивчення ностальгичного туризму Івано-Франківщини за чотирма основними її регіонами. Для опанування знаннями про специфіку ностальгичного туризму Бойківщини, Гуцульщини, Опілля і Покуття запропоновано опрацювання теоретичного матеріалу на лекціях, його закріплення на практичних заняттях і під час самостійної та індивідуальної роботи. У посібнику подано термінологічний словник і список рекомендованої літератури (основної і додаткової).

Для осіб, які здобувають туристичні спеціальності, самостійно вивчають туристичну діяльність, працюють у галузі туризму та цікавляться ностальгичним туризмом.

УДК 379.85: 39(477.86)

ББК 75.8

© Вовчок Я. В., 2017

© ПНУ ім. В. Стефаника, 2017

ЗМІСТ	
ПЕРЕДМОВА	5
ОСНОВНІ ЗАСАДИ Й ПРИНЦИПИ ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НОСТАЛЬГІЧНОГО ТУРИЗМУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	6
РОЗВИТОК СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ НОСТАЛЬГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	14
РОЗДІЛ I. НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ БОЙКІВЩИНИ	14
<i>Теоретична частина</i>	14
1.1. Особливості бойківського регіону	14
1.2. Етнотуристична діяльність краю	15
1.3. Давні й сучасні ресурси території	16
1.4. Організація ностальгичного туризму в краї	17
<i>Практична частина</i>	19
<i>Самостійна робота</i>	19
<i>Індивідуальна робота</i>	19
<i>Тестові завдання</i>	20
<i>Література</i>	24
РОЗДІЛ II. НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ ГУЦУЛЬЩИНИ	26
<i>Теоретична частина</i>	26
2.1 Особливості гуцульського регіону	26
2.2. Етнотуристична діяльність краю	27
2.3. Давні й сучасні ресурси території	28
2.4. Організація ностальгичного туризму в краї	30
<i>Практична частина</i>	31
<i>Самостійна робота</i>	31
<i>Індивідуальна робота</i>	31
<i>Тестові завдання</i>	32
<i>Література</i>	36
РОЗДІЛ III. НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ ОПІЛЛЯ	38
<i>Теоретична частина</i>	38
3.1. Особливості опільського регіону	38

3.2. Етнотуристична діяльність краю	39
3.3. Давні й сучасні ресурси території	40
3.4. Організація ностальгічного туризму в краї	42
<i>Практична частина</i>	43
<i>Самостійна робота</i>	43
<i>Індивідуальна робота</i>	43
<i>Тестові завдання</i>	44
<i>Література</i>	48
РОЗДІЛ ІV.	
НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ ПОКУТТЯ	49
<i>Теоретична частина</i>	49
4.1. Особливості покутського регіону	49
4.2. Етнотуристична діяльність краю	50
4.3. Давні й сучасні ресурси території	51
4.4. Організація ностальгічного туризму в краї	53
<i>Практична частина</i>	54
<i>Самостійна робота</i>	54
<i>Індивідуальна робота</i>	54
<i>Тестові завдання</i>	55
<i>Література</i>	59
ВИСНОВКИ	60
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	62
ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	69
ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА	69
ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА	73

ПЕРЕДМОВА

Актуальність розвитку внутрішньої туристичної індустрії спонукає до максимального освоєння різних історико-етнографічних регіонів, до відтворення старих, стимулювання діяльності відомих і впровадження нових туристичних ресурсів у межах різних етнографічних центрів, районів, областей. Туристичний потенціал регіонів закладає основи для комплексного розвитку туристичної сфери, особливої ваги у межах якої набуває етнографічний туризм.

Своєрідність ностальгічного туризму полягає в тому, що він ґрунтується на використанні туристичних ресурсів, які становлять найцінніші туристичні продукти, найбільшою мірою приваблюють туристів і викликають зацікавлення у період короткого чи тривалого перебування на території певного регіону. Якщо загальні види туризму сприймаються і реалізуються мандрівниками належно й закономірно (безпосереднє перебування в природному оточенні, споглядання географічних ландшафтів, насолодження скарбами природи), то більшого або й значного зусилля вимагає вивчення специфічних особливостей краю – народних звичаїв, обрядів, історичних пам'яток, будівель, споруд, побуту, промислів, ремесл тощо), тобто притаманних певному регіону і населенню, яке з давніх-давен проживає в ньому. Зі всіх туристичних ресурсів етноресурси краю забезпечують найбільшою мірою підвищення туристського зацікавлення, туристичного приваблення, залишають найбільш міцні сліди в пам'яті про туристичні подорожі. Відповідно, пріоритетного значення набуває і розвиток етнотуристичної діяльності.

Ностальгічний туризм вважається одним із перспективних напрямів розвитку туристичної галузі України, що виконує не лише туристичну, а й соціальну функцію у суспільстві. Насамперед, ностальгічний туризм забезпечує відновлення людських сил, працездатності, здоров'я, а також розширює і збагачує світогляд, зміцнює ментальні й національні риси, тобто формує фізичний та духовний потенціал нації. Перспективи розвитку етнотуризму залежать від багатьох факторів, до яких належить туристичний потенціал краю, ставлення самої етнографічної групи та місцевої влади до розвитку етнотуризму. Все ж недостатня увага проявляється у відстороненні, нівелюванні етнічних груп та їх традиційної побутової культури в умовах сучасного суспільного розвитку; відсутність належної, розробленої на відповідному рівні програми розвитку туристичної сфери краю з її різними видами, яка забезпечувала б ідентифікаційні етнічні й етнографічні процеси на тлі швидких глобалізаційних тенденцій; низький рівень розвитку економіки території проживання етнографічних груп, як предстаників давньої традиційної культури.

Ностальгічний туризм, як один із найбільш популярних видів туризму, почав стрімко розвиватися й на території Івано-Франківської області. Завдяки вигідному географічному розташуванню, кліматичним умовам, природним та етнокультурним факторам сьогодні простежується поступове розширення туристичної інфраструктури Івано-Франківщини, приваблення чимраз більшої кількості відпочивальників зі всього світу. Їх туристична зацікавленість

зумовлена прагненням побачити Карпатський край, помилуватися його різнобарвною культурою, відновити фізичні й духовні сили.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ Й ПРИНЦИПИ ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НОСТАЛЬГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Івано-Франківська область розташована в центральній частині Карпатського регіону і поділяється на чотирнадцять адміністративних районів. Її площа становить 13,9 тис. км² (2,3 % площі України), населення – 1,45 млн осіб (2,9 % населення України), щільність сягає 105 осіб на 1 км²; в обласному центрі проживає приблизно 240 тис. осіб. Івано-Франківщина має пряме залізничне сполучення з центральним та східним регіонами України, що забезпечує приплив здебільшого внутрішніх туристів, і дещо менше- зовнішніх. Транзитно-туристичними осями області є дві автомагістралі регіонального значення Р-03 і Р-04, які з кінця минулого століття стали перетворюватися на потужні транзитно-туристичні коридори з розгалуженою інфраструктурою приватних мотелів, кемпінгів, ресторанів, сервіс-центрів. Достатньо розвинута і дорожньо-транспортна інфраструктура внутрішньо-обласного значення. Мережа доріг має можливість охопити кільцевими екскурсійно-туристичними маршрутами більше 2/3 природних та історико-культурних атракцій області.

Івано-Франківська область має досить велику історико-культурну спадщину. Під охороною держави перебувають сьогодні майже 3,5 тисячі пам'яток історії та культури Івано-Франківщини (старовинні церкви, костели, храми, монастирі, замки Бойківщини, Гуцульщини, Опілля й Покуття). П'ять міст Івано-Франківської області згадано в давніх руських літописах (Тисмениця, Снятин, Тлумач, Коломия). Найбільш старовинним і визначним історичним центром є Галич, про який вперше згадано 898 р. Місто Галич було столицею могутнього Галицько-Волинського князівства і Галицько-Волинської держави. Збережені дотепер історичні пам'ятки та надбання цієї держави дали можливість створити національний заповідник «Давній Галич».

Івано-Франківщина пишається досить розвиненим туристично-відпочинковим та туристично-рекреаційним забезпеченням (готелі, санаторії, курорти, пансіонати, турбази). В області знаходиться 10 курортних місцевостей, в яких чимало санаторіїв: високогірні курорти Ворохта і Яблуниця Яремчанської міськради, низькогірні курорти Татарів, Яремче і Микуличин Яремчанської міськради, Мислівка і Новий Мізунь Долинського району, Косів і Шешори Косівського району, низинний бальнеогрязевий передгірний курорт Черче Рогатинського району. Туристичною столицею Карпат і провідним туристичним центром області вважається місто Яремче. Для курортного лікування й оздоровлення використовують кліматичні процедури, мінеральні та грязеві ванни.

Туристично вдале розташування Івано-Франківської області (у прикарпатському регіоні), зручне сполучення з іншими областями України і туристична привабливість краю (природні, людські та інші ресурси) зумовлюють проектування і просування етнографічного туризму в Івано-

Франківщині. Область багата гірськими вершинами, кришталево-чистими водами, буянням лісів, широкими полонинами. Талановиті люди, які населяють цей край, немов мереживом, упродовж століть прикрашали й прикрашають свою землю. Збагачують її своєрідною архітектурою (церквами, замками, скульптурними композиціями), промислами, ремеслами, звичаями, традиціями, обрядами та ін. За кількістю історичних пам'яток (більше трьох тисяч) Івано-Франківщину вважають туристичною Меккою України.

Основною базою розвитку туристичної галузі області є природні й етнокультурні ресурси, які й визначають розвиток відповідних видів туризму на Івано-Франківщині. А найбільш улюбленими видами туристичної діяльності є оздоровчо-відпочинковий та протяжний активний туризм (водний, пішохідний, лижний, гірський), у поєднанні з багатьма іншими різновидами туризму (пізнавальним, релігійним тощо). Особливим зацікавленням вирізняються і досить нові види туризму (етнофестивальний, екстремальний тощо).

У межах Івано-Франківської області виділяють чотири етнографічні регіони, або, по-іншому, територія Івано-Франківщини охоплює чотири історично сформовані етнографічні регіони – Бойківщину, Гуцульщину, Опілля, Покуття. Кожному з них притаманні історія, культура, традиції, природні та географічні особливості, вони по-своєму вражають розмаїттям рекреаційних можливостей. Із прагненням вітчизняних і зарубіжних туристів побувати, відпочити чи надовго зупинитися в Карпатах відкриваються і ширші та незнані можливості ознайомлення не лише з гірськими районами, а й з великими етнографічними регіонами, у межах яких простяглася пишнозелена приваблива гірська місцевість. Відповідно особливого розвитку набуває сьогодні етнографічна туристична діяльність.

Проблеми її розвитку в Івано-Франківщині загалом та окремих її регіонів, зокрема представлено в наукових туристознавчих дослідженнях. Різні аспекти етнотуристичної сфери й етноресурси Бойківщини розкрито у розвідках Н. Андрусика, В. Великочого, В.-О. Луціва, Я. Пастернака, С. Рабій-Карпинської, В. Тритяка та ін.; Гуцульщини – Ю. Гошко, В. Клапчука, Т. Маланюка, В. Федорака, І. Монолатія та ін.; Опілля – В. Грабовецького, Т. Маланюка, І. Монолатія, Я. Клюбів, В. Устинського, В. Федорака та ін., Покуття – Д. Бучко, М. Глушко, М. Гнатюка, Г. Лозко, В. Великочого, В. Федорака та ін. Однак комплексна праця з розвитку етнотуристичної індустрії Івано-Франківщини та її регіонів все ще відсутня. Отож актуальним питанням розглядаємо підготовку різних видань з етнографічного туризму Івано-Франківщини і, насамперед, навчального змісту, і зокрема для студентів туристичних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Навчальна програма студентів туристичних спеціальностей потребує впровадження спеціальних дисциплін для підготовки висококваліфікованих фахівців туристичної сфери діяльності. Однією із таких може стати **«Ностальгійний туризм Прикарпаття»** вrusлі пріоритетності етнографічного напрямку туристичної діяльності в Україні. Розробка і впровадження такої дисципліни для студентів туристичних спеціальностей вимагає розкриття самої сутності етнотуризму та його всіх складових, як частин вказаної дисципліни.

Презентований різновид туристичної діяльності розглядаємо досить новим і мало розвиненим на території України загалом і в різних її регіонах, зокрема (західному й східному, північному й південному). Все ще відсутнє і його загальноприйняте позначення. У багатьох туристичних та інших наукових дослідженнях мовиться про *етнографічний туризм*, приміром, у статтях В. Федорака - про розвиток етнотуризму на Гуцульщині, Опіллі, Покутті. Водночас є й інші визначення цього різновиду туризму: *етнічний*, *ностальгічний*, *сентиментальний* тощо, приміром., у статті Г. Гуменюк про перспективи розвитку етнічного туризму на Прикарпатті. Деякі дослідники навіть ототожнюють чи вважають однаковими всі вказані терміни. Скажімо, Ф. Шандор зазначає, що “*Етнічний туризм* (ностальгічний туризм, етнографічний туризм, сентиментальний туризм, етнокультурний туризм) — різновид туризму, який здійснюється туристами на місця свого історичного проживання”.

Однак усі вказані слова різні за значенням і, відповідно, можуть мати різне призначення. Зокрема, *етнічний* – це той, який стосується певного народу, його культури; *етнографічний* – стосується етнографії, тобто сукупності всіх особливостей побуту, звичаїв, культури народу чи місцевості; *етнокультурний* – співвідноситься з етнокультурою – культурою певного народу, яка склалася історично, частково зникла або збереглася; *ностальгічний* – виражає ностальгію, як от тугу за минулим, пережитим, родиною тощо; *сентиментальний* – узалежнений від сентиментальності людини, надто чутливий, проїнятий надмірною чутливістю. З таких термінів для позначення аналізованого різновиду туристичної діяльності найбільш вдалим розглядаємо прикметник *етнографічний*, оскільки він визначає необхідні туристичні ресурси, туристичні продукти, вказує на різноаспектне вивчення специфіки певного району, області, регіону, та сповна окреслює сферу вказаної туристичної діяльності.

З урахуванням назви туристичної діяльності й призначення спеціальної навчальної дисципліни основними термінологічними визначеннями будуть сполучення *етнографічний туризм*, *історико-етнографічний регіон*. Розглянемо їх. ***Етнографічний туризм*** – різновид туризму, що передбачає ознайомлення з етносом, етнічною групою, їх етнічними ознаками та вивчення етнографічних ресурсів етнічної території – адміністративного устрою, географічної місцевості, історичної спадщини, сучасного життя й господарювання певного народу. ***Історико-етнографічний регіон*** – етнотериторіальне утворення в межах усього етносу, яке за історичною долею та етнічними особливостями є самобутнім, зафіксованим в історичних документах і відтвореним у крайовій символіці та історичній пам’яті людей.

Навчальна дисципліна «***Ностальгічний туризм***» є важливою й необхідною складовою частиною професійної підготовки студентів туристичних спеціальностей і може бути включена до вибіркового професійно-орієнтованих навчальних курсів.

З метою належного вивчення цієї дисципліни у вищому навчальному закладі та досягнення належного професійного рівня готовності до організації

ностальгічного туризму підготовлено спеціальний навчально-методичний посібник «**Ностальгічний туризм Прикарпаття**». У ньому визначено мету й завдання курсу, обсяг і структуру дисципліни, обсяг теоретичних знань і практичних умінь студентів.

Мета навчальної дисципліни полягає у вивченні організаційних засад туристичної діяльності в Івано-Франківській області, набуття теоретичних знань і практичних умінь із планування та його проведення в різних історико-етнографічних регіонах краю.

Завдання дисципліни спрямовані на засвоєння теоретичного й практичного матеріалу в різних формах навчальної діяльності студентів, шляхом їх використання й орієнтації на те, щоб

- дати загальну характеристику й комплексну оцінку туристичної сфери діяльності Івано-Франківської області;
- звернути увагу на туристичний потенціал Івано-Франківщини (природний, рекреаційний, пізнавальний тощо);
- визначити специфіку кожного історико-етнографічного регіону області – Бойківщини, Гуцульщини, Опілля й Покуття;
- охарактеризувати сучасний стан розвитку етнотуризму в кожному історико-етнографічному регіоні краю;
- розглянути туристичні можливості кожного регіону області – бойківського, гуцульського, опільського, покутського;
- дати оцінку найважливіших центрів і ресурсів етнографічного туризму в бойківському краї;
- охарактеризувати специфіку бойківської історичної спадщини, сучасної духовної і матеріальної культури як етноресурсів краю;
- розкрити особливості бойківських промислів, ремесел, традицій, обрядів і звичаїв як важливих етноресурсів краю;
- дати оцінку найважливіших центрів і ресурсів етнографічного туризму в гуцульському краї;
- охарактеризувати специфіку гуцульської історичної спадщини, сучасної духовної і матеріальної культури як етноресурсів краю;
- описати особливості гуцульських промислів, ремесел, традицій, обрядів і звичаїв як важливих етноресурсів краю;
- дати оцінку найважливіших центрів і ресурсів етнографічного туризму в опільському краї;
- охарактеризувати специфіку опільської історичної спадщини, сучасної духовної і матеріальної культури як етноресурсів краю;
- описати особливості опільських промислів, ремесел, традицій, обрядів і звичаїв як важливих етноресурсів краю;
- дати оцінку найважливіших центрів і ресурсів етнографічного туризму в покутському краї;
- охарактеризувати специфіку покутської історичної спадщини, сучасної духовної і матеріальної культури як етноресурсів краю;
- розкрити характер покутських промислів, ремесел, традицій, обрядів і звичаїв як важливих етноресурсів краю;

- виокремити чинники ефективного використання етноресурсів краю, посилення туристичної привабливості краю і успішного ведення етнотуристичної діяльності в кожному історико-етнографічному регіоні;
- визначити перспективні напрями регіонального розвитку етнографічного туризму в Івано-Франківській області.
- представити етнотуристичну спадщину Івано-Франківщини як важливу й цінну складову частину розвитку етнотуризму України;
- забезпечити формування національної ідентичності і ментальності шляхом організації і здійснення етнографічного туризму.

Мета й завдання дисципліни дають можливість окреслити зміст і структуру навчального курсу (з охопленням аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи, проміжного й підсумкового контролю знань і умінь).

Зміст дисципліни визначають чотири основні розділи – «Етнографічний туризм Бойківщини», «Етнографічний туризм Гуцульщини», «Етнографічний туризм Опілля» й «Етнографічний туризм Покуття». Кожен з них передбачає вивчення необхідних теоретичних питань і розкриття практичних завдань, оцінку й перевірку засвоєних знань, умінь і навичок.

Зміст курсу

<p>Модуль I. Основні засади й принципи вивчення діяльності ностальгічного туризму Івано-Франківської області</p>
<p>Модуль II. Розвиток сфери діяльності ностальгічного туризму в Івано-Франківській області</p>
<p>Тема 1. «Ностальгічний туризм Бойківщини» Особливості бойківського регіону. Етнотуристична діяльність краю. Давні й сучасні ресурси території. Організація ностальгічного туризму в краї.</p>
<p>Тема 2. «Ностальгічний туризм Гуцульщини» Особливості гуцульського регіону. Етнотуристична діяльність краю. Давні й сучасні ресурси території. Організація ностальгічного туризму в краї.</p>
<p>Тема 3. «Ностальгічний туризм Опілля» Особливості опільського регіону. Етнотуристична діяльність краю. Давні й сучасні ресурси території. Організація ностальгічного туризму в краї.</p>
<p>Тема 4. «Ностальгічний туризм Покуття» Особливості покутського регіону. Етнотуристична діяльність краю. Давні й сучасні ресурси території. Організація ностальгічного туризму в краї.</p>

Структура курсу

Напрямок підготовки	Форма навчання	курс	семестр	Кількість годин			Вид контролю
				Лекції	Практичні	Самостійні	
Туризм 6.140103	денна	III	I	18	16	50	залік
Туризм 6.140103	заочна	III	II	10	10	30	залік
Освітньо-кваліфікаційний рівень – «Бакалавр»							

У процесі засвоєння змісту і після вивчення навчальної дисципліни передбачено **контроль** якості теоретичних знань та практичних умінь студентів у формі поточного, проміжного й підсумкового.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять, із метою виявлення набутих теоретичних знань і сформованих практичних умінь. *Проміжний* - відбувається за умови виконання самостійних та індивідуальних робіт, а *підсумковий* – після завершення навчального курсу для визначення загального рівня знань, умінь і навичок студентів.

Загальні рекомендації

Вивчення навчальної дисципліни «**Ностальгічний туризм**» складається з лекційних, практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів. Підготовлений навчально-методичний посібник може використовуватися у всіх навчальних формах.

Аудиторна робота включає слухання лекційного матеріалу, виконання практичних завдань, проведення різних консультацій, контроль знань (поточний, проміжний та підсумковий). Із лекційного матеріалу студенти ознайомлюються з усіма розділами й темами відповідно до програми курсу, вивчають усі питання, аналізують наукові джерела, навчально-методичну літературу, електронні ресурси, відповідають на питання для самоконтролю і самоперевірки. У процесі підготовки до практичних занять студенти опрацьовують необхідні питання з використанням основної й додаткової літератури, готують відповіді й доповіді, беруть участь в їхньому обговоренні.

Самостійна робота студентів складається із таких частин: підготовка до практичних та інших аудиторних занять; самостійний пошук відповідей на завдання; виконання індивідуальних завдань; підготовка до поточного, проміжного, підсумкового контролю. З метою раціонального використання часу й ефективного засвоєння матеріалу студентів спонукають до вмілого розподілу часу на аудиторну і позааудиторну роботи.

Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування студентів або виконання письмових завдань із основних теоретичних питань. Проміжний контроль включає перевірку самостійних, індивідуальних завдань, підсумковою формою якого є залік.

Проведення лекційних занять

Мета лекційних занять – повідомити інформацію про загальний стан туристичної галузі в Івано-Франківській області і розвиток етнографічного туризму в краї; розкрити сучасний стан і перспективи розвитку етнотуризму в бойківському, гуцульському, опільському й покутському історико-етнографічних регіонах області.

Завдання лекційних занять:

- охарактеризувати стан туристичної індустрії Івано-Франківщини;
- проаналізувати етнотуристичну діяльність кожного регіону області;
- визначити провідні етноцентри й основні етноресурси регіонів;
- скласти оцінку найважливіших етнотуристичних продуктів області;
- обґрунтувати вплив етнотуризму на розвиток туристичної індустрії

краю.

У результаті проведення лекцій студенти повинні

знати:

- сучасний стан туристичної індустрії Івано-Франківщини, місце та її значення в розвитку національної туристичної галузі;
- регіональний склад Івано-Франківської області, адміністративно-територіальні й інші загальні особливості кожного регіону;
- специфіку бойківського історико-етнографічного регіону, його історичну спадщину, сучасну духовну й матеріальну культуру, народний характер, побутовий і господарський устрій;
- своєрідність гуцульського історико-етнографічного регіону, його історичну спадщину, сучасну духовну й матеріальну культуру, сучасний народний характер, побутовий і господарський устрій;
- специфіку опільського історико-етнографічного регіону, його історичну спадщину, сучасну духовну й матеріальну культуру, теперішній народний характер, побутовий і господарський устрій;
- своєрідність покутського історико-етнографічного регіону, його історичну спадщину, сучасну духовну й матеріальну культуру, сучасний народний характер, побутовий і господарський устрій;
- ресурси й потенціал кожного історико-етнографічного регіону, що можуть стати туристичними ресурсами й туристичними продуктами;
- найновіші досягнення з етнотуризму у всіх регіонах області: проведення регіональних етнографічних свят, заходів, фестивалів, конкурсів, виставок, екскурсій, експедицій, стежок тощо;

вміти:

- скласти загальну оцінку туристичної сфери Івано-Франківщини;
- виокремити й описати розвиток етнотуризму на Івано-Франківщині;
- розмежовувати основні історико-етнографічні регіони області;
- визначати ресурси Бойківщини, Гуцульщини, Опілля, Покуття;
- дати оцінку розвитку етнотуризму в кожному регіоні області;
- порівнювати етнотуризм різних регіонів Івано-Франківщини;
- визначати перспективні напрями розвитку етнотуризму регіонів.

Проведення практичних занять

Мета практичних занять – перевірити й закріпити засвоєні знання студентів про розвиток етнографічного туризму в Івано-Франківській області; вміння аналізувати сучасний стан і прогнозувати перспективи розвитку етнотуризму в бойківському, гуцульському, опільському й покутському історико-етнографічних регіонах області; розвивати навички організації етнотуризму в чотирьох основних регіонах Івано-Франківщини.

Завдання практичних занять:

- закріпити знання про стан туріндустрії Івано-Франківщини;
- визначати специфіку етнотуризму кожного регіону області;
- встановлювати етноцентри й етноресурси чотирьох регіонів;
- складати оцінку різних етнотуристичних продуктів області;
- створювати програму організації етнотуризму в різних регіонах;
- розробляти етнотуристичні маршрути, подорожі для регіонів.
- відновлювати давні забуті або покинуті етноресурси краю.

Студенти повинні

знати:

- історію розвитку туристичної сфери Івано-Франківщини;
- етнографічну специфіку адміністративно-територіальних одиниць;
- етнографію Бойківщини, її історичну спадщину, сучасну культуру, народний характер, побутовий і господарський устрій;
- етнографію Гуцульщини, її історичну спадщину, сучасну культуру, народний характер, побутовий і господарський устрій;
- етнографію Опілля, його історичну спадщину, сучасну культуру, сучасний народний характер, побутовий і господарський устрій;
- етнографію Покуття, його історичну спадщину, сучасну культуру, сучасний народний характер, побутовий і господарський устрій;
- етнографічні ресурси кожного історико-етнографічного регіону, що можуть стати туристичними ресурсами й туристичними продуктами;
- сучасні етнографічні атракції кожного регіону.

вміти:

- аналізувати стан туристичної сфери Івано-Франківщини;
- характеризувати етнотуризм Івано-Франківщини як окремий вид;
- оцінювати етнотуризм Бойківщини, Гуцульщини, Опілля, Покуття;
- виокремлювати етнографічні центри та етнографічні ресурси в регіонах;
- зіставляти етнотуризм різних регіонів Івано-Франківщини;
- складати етнотуристичні подорожі, екскурсії, походи для регіонів;
- розробляти авторські програми розвитку етнотуризму в регіонах;
- організовувати етнографічну туристичну діяльність в регіонах;
- брати участь у рекламно-інформаційній туристичній діяльності.

РОЗВИТОК СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ НОСТАЛЬГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

РОЗДІЛ I НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ БОЙКІВЩИНИ

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

- 1.1. Особливості бойківського регіону.
- 1.2. Етнотуристична діяльність краю.
- 1.3. Давні й сучасні ресурси території.
- 1.4. Організація ностальгичного туризму в краї.

1. Бойківщина – історико-етнографічний регіон Івано-Франківщини, привабливий своїми вічнозеленими лісами, пологими горами, шумливими потоками і річками. Через цей край упродовж тисячі років проходили торговельні шляхи, які вели до Західної Європи. В Івано-Франківській області територія Бойківщини становить 22 851 км², населення – близько 166 тис. осіб, щільність населення – 58, 3 особи на 1 км².

Археологічні знахідки свідчать про заселення Східної Бойківщини в періоді бронзового віку. Чимало поселень цього краю мають давнє походження, згадуються в Галицько-Волинському літописі та в інших джерелах. Писемні пам'ятки згадують про такі поселення часів Галицько-Волинського князівства: Перегінськ (1301р.), Болехів, Чолгани (Межиріччя, 1371р.), Сваричів (1386р.), Гошів (1393р.), Княжолука, Топільське (1394р.), Рахиня (1395р.).

За етнографічними ознаками і мовним діалектом Бойківщину окреслює на сході річка Лімниця, на півночі – передгір'я Карпат, на заході – Полонинський хребет між верхів'ями Ужу і Тересві. За територіально-адміністративним поділом до Бойківщини належать північно-західна частина Рожнятівського, більшість сіл Долинського і Богородчанського районів Івано-Франківщини.

Походження назви *бойки* до цього часу залишається загадкою, хоч гіпотез існує багато. Серед них – від польського слова *бояк* – “віл”, аналогічно від румунського слова *бої* – теж “віл”; інші виводили цю назву від антропоніма “Бойко”. Жителі Бойківщини розмовляють бойківським діалектом.

Основні заняття бойків – землеробство і тваринництво, допоміжні – городництво та садівництво, менше збиральництво, бджільництво, мисливство і рибальство. З ремесел найбільш поширені були лимарство, гончарство, виготовлення одягу, теслярство, бондарство, лозоплетіння і коренеплетіння.

Одяг населення бойківського краю виготовляли переважно з полотна, а також із сукна та шкіри. Характерною ознакою одягу були білі домоткані сорочки, спідниці, чоловічі штани, які прикрашалися вишивкою або вибійкою, сірі або брунатні безрукавки оздоблені шнуровими петлями, темнокоричневі сіряки чи пишно оздоблені прямоспинні кожухи.

У харчуванні бойків переважала рослинна їжа, молочна, грибна та рибна, а по святах – м'ясна. Найпоширеніші страви були мучні, каші з вівсяних і ячмінних круп, бобові. З овочів до раціону входила картопля, капуста, огірки.

2. Бойківщина – один із найперспективніших районів розвитку туристичної діяльності в Івано-Франківській області. Це стосується особливо територій Рожнятівського, Долинського районів та Болехівської міськради, що межують із найбільшими бальнеологічними курортами заходу України (Трускавець, Моршин), а також із популярними гірськолижними туристичними центрами Закарпаття (Воловець, Міжгір'я) і Львівщини (Славське). Недалеко розташовані національні природні парки «Синевир» та «Сколівські Бескиди».

На Івано-Франківській Бойківщині виділяють такі турцентри: Новий Мізунь та Мислівка – Осмолода. Новий Мізунь – рекреаційна зона на базі родовища мінеральних вод, аналогічних тим, які є в Моршині і Трускавці. Тут ще збереглася вузькоколійна залізниця, збудована на початку ХХ ст, і туристи мають можливість скористатися цією атракцією.

Території с. Мислівка та с. Осмолода – перспективні центри гірського туризму і мисливства. Територія майже повністю покрита лісом. Важкопрохідний карпатський хребет Аршиця, хребти Матахів і Горган, вершини Яйко-Ілемське, Молода, Грофа, Паренки, Попадя, Сивуля та інші приваблюють любителів пригодницько-екстремального туризму. Дорогою до Осмолоди мандрівникам цікаво буде побачити різні пам'ятки історії та культури. У с. Ясень – пам'ятник та меморіальний музей І. Вагилевича, де він народився і проживав. Тут ще й Хрест «Святої тверезости» – пам'ятник у формі хреста з написом: «В пам'ять святої тверезости» (1874 р.); за легендою, цей хрест, привезений зі Львова, встановлено на місці спаленої корчми жінками місцевих лісорубів. В урочищі Ангелів – пам'ятку архітектури 1810 р. – Ангелівську домну – комплекс споруд доменної печі, розташований на лівому березі р. Лімниці між селами Ясень та Гриньків. В Україні не збереглося аналогічної пам'ятки виробництва заліза ХVІІІ ст. У с. Підлютому – «Кедрові палати». Це колишня резиденція митрополита Андрея Шептицького біля підніжжя гори Люта поблизу с. Кузьмінець. Літня резиденція збудована на початку ХХ ст. поблизу цілющих сірководневих джерел і вважалася на той час одним із кращих європейських курортів.

У Богородчанському районі знаходиться не тільки найвища вершина Горган – Сивуля, а й інші цікаві природні об'єкти: Манявський водоспад, який є найбільшим в області та діючий вулкан у с. Старуня. Постійним є потік туристів до Хрестовоздвиженського чоловічого монастиря, відомого всім як Манявський Скит і до Блаженного Каменя, що неподалік нього. Молодих туристів приваблює с. Луквиця, яке розташоване в передгір'ї, між селами Росільна і Яблунька, адже тут є можливість навчитися літати на парапланах і дельтапланах, ознайомитися з льотною справою.

Бойківські села знаходяться у долинах рік і мають переважно скупчений характер, у високій зоні вони частково розпорошені. Уздовж річок і потоків села розміщені переважно в один ряд. Паралельно до цих водних артерій пролягали основні дороги, які сполучали всі садиби села з іншими населеними пунктами. Крім традиційних жител, тут був поширений однорядний житлово-господарський комплекс «довга хата» з високим солом'яним чи гонтовим дахом (житло, комора, стодола, шопа, хлів та інші господарські приміщення).

3. Бойківщина має чимало етноресурсів, що можуть викликати зацікавлення в туристів. Територія Бойківщини – це східна частина Івано-Франківщини, яка поділена на райони: Долинський, Рожнятівський, Богородчанський і Калуський. Кожний район Бойківщини по-своєму привабливий і цікавий, має історичні пам'ятки, збережену культуру і сучасний стиль життя та господарювання. Туристів насамперед буде приваблювати природа і географія Бойківщини як карпатського краю. Тому для туристів має бути відомо, що майже вся територія Східної Бойківщини лежить в області Горган і суміжної з ними смуги Внутрішнього Передкарпаття. Через територію Бойківщини проходять правобічні притоки Дністра – Свіча і Лімниця. Гірська частина малозаселена, гори покриті буково-смерековим і смерековим лісом. Схили хребтів найвищої частини гір де-не-де вкриті кам'яними розсипами. Уздовж верхньої межі лісів простяглася смуга чагарників, ялівцю, вільхи. Вище чагарників розляглися полонини або кам'яністі поля з високогірною рослинністю. Смуга Внутрішнього Передкарпаття багата на корисні копалини: нафту, сіль, газ; має сприятливі умови для розвитку сільського господарства. Отож, етнографічні ресурси Бойківщини будуть більше пов'язані із добре заселеними місцевостями, із проживанням бойків на певній території.

Давня й сучасна культура простежуються в міському та сільському середовищах. А найбільше пам'яток історії і культури зосереджено у найбільших містах краю. Зокрема, у м. Долина ще в 1112 р. було зведено Вознесенський монастир, ченці якого розвинули солеварство. Наприкінці ХІХ ст. в місті зосереджувалася соляна й деревообробна промисловість. У с. Перегінське Рожнятівського району в 1400 р. князь Федір Ольгердович заснував монастир, якому передав у власність всю околицю села. А в кінці ХVІІ ст. тут були три монастирі з церквами. У 1761 р. в Богородчанах був збудований Домініканський костел, що зберігся дотепер.

Бойківщина славиться і двома найбільшими святинями – Гошівським і Манявським монастирями. У ХVІІ ст. в с. Гошів Долинського району на схилі гір був побудований монастир св. Василя Великого, який зараз розбудований (Ясна гора у с. Гошів, церква св. Миколая, в'їзна брама монастиря, Ротонда, церква Преображення Господнього) і славиться насамперед чудотворною іконою Богоматері. Манявський Хрестовоздвиженський монастир заснував у 1611 р. в с. Манява Богородчанського району Йов Княгиницький. Як пам'ятка архітектури ХVІІ ст. – це ансамбль кам'яних і дерев'яних споруд (церква Воздвиження Чесного Хреста у Манявському скиті ХVІІ ст., Дзвіниця, В'їзна вежа, Хрестовоздвиженська церква, пам'ятна таблиця на честь Йова Княгиницького), обгороджених високою кам'яною стіною з вежами-бійницями.

На відносно невеликій території бойків збереглося багато чудових пам'яток монументального народного будівництва – дерев'яні каплиці, дзвіниці, церкви. Найбільш характерною для Бойківщини була тридільна й триверха церква з пірамідально-ступеневим завершенням об'ємів бабинця, нави, вівтаря. Для неї підбирали найзручніше місце. Зводили церкви переважно за допомогою місцевих матеріалів.

Найяскравіше специфіку етнографічного регіону Бойківщини відображають народні ремесла, звичаї, традиції краю, тому в поле зору туристів і впадають саме такі складові етнічної культури бойків. У зв'язку з цим для туристів, мандрівників, відпочивальників має бути доступною інформація про народні промисли, ремесла, звичаї, традиції Бойківщини. Загальновідомо, що бойки здавна були землеробами. Вони навчилися освоювати під рілля не тільки долини, а й гірські схили, лісові масиви.

Дослідники зафіксували на території Бойківщини архаїчні способи вирубно-вогневого освоєння земляних ділянок: рубання лісу та чагарників із наступним їх випалюванням, викорчовуванням пнів, скопуванням мотикою і далі обробкою орними знаряддями. В умовах малородючих ґрунтів, кліматичних режимів різних висотних зон на Бойківщині склалися традиційний асортимент вирощуваних культур і своя агротехніка. У тваринництві бойків переважала велика рогата худоба, зокрема воли – основна тяглова сила горян. Основні компоненти їжі горян – жито, овес, картопля і молокопродукти.

На Бойківщині здавна розвивалися різні ремесла й промисли. Одним із найпоширеніших було лісорубство, а також сплав деревини, теслярство, гончарство, бондарство. Місцеві майстри-деревники будували для себе і на продаж хати та господарські будівлі, зводили справжні шедеври дерев'яної архітектури, виробляли з дерева майже всі сільськогосподарські знаряддя, транспортні засоби, хатне начиння, посуд та ін. Розвивалися невеликою мірою і ткацтво та кушнірство. Бойківський традиційний одяг зберіг до теперішніх часів простоту форм і крою. Раніше одяг шили з домотканого полотна, вовняного сукна й овечого хутра. Колористика одягу, його прикраси й орнаменти були бідніші й простіші, ніж у гуцульському народному вбранні.

Регіональними особливостями відзначалися різні галузі традиційної духовної культури жителів бойківського краю. У календарних звичаях та обрядах, віруваннях, міфології, народних знаннях, звичаєвому праві простежувалося нашарування різних епох і уявлень, а насамперед із життєвого устрою людей. Бойківська фольклорна традиція донесла до нас цінні пам'ятки давніх верств усної поетичної творчості українського народу, зокрема колядки, весільні пісні-ладканки, пастуші обрядові пісні, народні балади, уснопоетичні твори, пов'язані з місцевими історичними, побутовими подіями.

На Бойківщині склалися й своєрідні танцювальні мотиви, що згодом лягли в основу відомих сьогодні танців. До таких сучасних танців можна віднести бойківський за походженням танець «Вишківський веселий», мотиви якого походять із с. Вишків Долинського району.

Самобутністю відзначається і традиційне декоративне мистецтво бойківського краю: вишивка, різьба по дереву, форми й способи прикрашання одягу, розпис писанок. Збережені на Бойківщині твори народного малярства XVI–XVII ст. належать до комплексу унікальних пам'яток української загальнонаціональної художньої культури.

Колекції цінних бойківських етнографічних матеріалів зберігаються в музеї етнографії та художнього промислу АН України (м. Львів), зразки народного будівництва цього краю – у Львівському музеї народної архітектури і побуту.

4. У плануванні й проведенні туристичної діяльності на Бойківщині слід враховувати й виділяти такі складові частини:

1) *подорожування* найбільшими містами краю (Калуш, Болехів, Долина, Богородчани) та окремими визначними місцевостями;

2) *ознайомлення* з історичними пам'ятками та місцями краю (гора Церковище (біля м. Долина), дуб митрополита Шептицького, Ангелівська Домна (біля м. Рожнятів), Кедрові палати – резиденція митрополита А. Шептицького (біля м. Рожнятів) та ін.);

3) *відвідування* духовних святинь (Манявський скит – монастир 1606 р. (с. Старуня Богородчанського району), Гошівський монастир (1570 р.) (Ясна Гора поблизу м. Болехів), монастир Пресвятої Родини (підніжжя Ясної Гори між м. Болехів і м. Долина));

4) *вивчення* музейного спадку й надбання краю (музей Бойківщини (біля м. Долина), Етнографічний музей (про творчість І. Франка, с. Лолин біля м. Долина), Етнографічний музей (с. Цінова біля м. Рожнятів), музей Степана Бандери (с. Ст. Угринів біля м. Калуш) та ін.);

5) *планування* місцевого активного відпочинку біля або в межах певного географічного об'єкта – озера, гори, ріки, скелі тощо (Карстове озеро (с. Бубнище біля м. Болехів), Скелі Довбуша – природний комплекс пісковикових скель, утворених понад 70 млн. років тому (с. Бубнище біля м. Болехів), заповідник «Ширковець» (на захід від м. Долина), Гірськолижний курорт, Торунський перевал (с. Вишків на півд. захід від м. Долина), гора В. Сивуля (1836 м) (на півд. захід від м. Рожнятів), гора Ігровець (1804 м) (на півд. захід від м. Рожнятів), Манявський водоспад та грязьовий вулкан (с. Старуня на півд. захід від м. Богородчани));

б) *здійснення* протяжних пішохідних маршрутів (прогулянка на вузькоколіїці «Карпатський трамвай» (1898 р.) (уздовж берегів р. Мізунка на захід від м. Долина), подорож Східнокарпатським туристичним шляхом (від с. Вишків, у Горгани, до заповідника «Грофа», до найвищих вершин Горган), пішохідна проща до Гошівського монастиря (с. Гошів Долинського району), поїздка в Манявський чоловічий монастир (відвідування Манявського скиту, церкви Воздвиження Чесного Хреста в скиту, Блаженного Камня, Манявського водоспаду – с. Манява Богородчанського району).

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Специфіка Бойківщини як західного регіону області.
2. Рівень розвитку етнотуристичної діяльності регіону.
3. Історична спадщина і сучасне надбання Бойківщини.
4. Етнотуристична привабливість бойківського краю.
5. Основні етноцентри, етнонапрями й етноресурси.
6. Відродження минулих традицій, звичаїв, обрядів.
7. Особливості бойківських етнографічних заходів.
8. Перспективи розвитку етнотуризму в регіоні.
9. Ведення рекламно-інформаційної діяльності.
10. Організація етнотурів і етнозаходів у краї.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Заняття 1

Специфіка Бойківщини як західного регіону області

1. Історія й етнографія Бойківщини.
2. Духовна й матеріальна культура регіону.
3. Народні промисли й ремесла, звичаї й обряди краю.

Заняття 2

Етнографічний туризм Бойківщини

1. Передумови й перспективи розвитку етнотуризму.
2. Етнографічні ресурси для туристичної діяльності.
3. Проектування етнографічного туризму в краї.

САМОСТІЙНА РОБОТА

(виконання самостійних робіт, завдань, проектів)

1. Історія Бойківщини в хронологічному вигляді.
2. Етнографія Бойківщини зі всіма складовими частинами.
3. Зумовленість етнографії Бойківщини історичними чинниками.
4. Вплив специфіки регіону на розвиток його туристичної сфери.
5. Етнотуризм як складова туристичної індустрії Бойківщини.
6. Сукупність етноресурсів для розвитку туристичної галузі.
7. Залежність етнотуризму від різних чинників і впливів.
8. Державне забезпечення етнотуризму на Бойківщині.
9. Поєднання етнотуризму з іншими видами відпочинку.
10. Визначення специфіки етнотуризму Бойківщини.
11. Регіональне провадження етнотуризму в краї.
12. Плани перспективного розвитку етнотуризму.

ІДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

(написання рефератів)

1. Історія становлення етнотуризму Бойківщини.
2. Сучасний стан етнографічного туризму Бойківщини.
3. Основні етноресурси туристичної Бойківщини.
4. Провідні центри етнотуризму Бойківщини.
5. Сучасні етнографічні фестивалі Бойківщини.
6. Народні етносвятя й етнообряди бойків.
7. Відродження духовної етнокультури бойків.
8. Відновлення історичних пам'яток Бойківщини.
9. Роль духовних святинь у розвитку етнотуризму.
10. Музейна справа як складова етнотуризму краю.
11. Сакральна культура краю в організації туризму.
12. Етнографічні тури й подорожі Бойківщиною.
13. Етнотуризм як складова державної програми.
14. Підняття етнотуризму краю до високого рівня.

15. Програма перспективного розвитку етнотуризму.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Бойківщина –
 - а) східна частина Івано-Франківщини;
 - б) північна частина Івано-Франківщини;
 - в) західна частина Івано-Франківщини;
 - г) південна частина Івано-Франківщини.

2. Територія Бойківщини охоплює
 - а) частини Галицького, Коломийського районів;
 - б) частини Калузького, Рогатинського районів;
 - в) частини Тлумацького, Снятинського районів;
 - г) частини Рожнятівського, Долинського районів.

3. Основні міста Бойківщини –
 - а) Богородчани, Долина, Болехів, Калуш;
 - б) Коломия, Снятин, Городенка, Тлумач;
 - в) Верховина, Косів, Надвірна, Яремче;
 - г) Галич, Рогатин, Бурштин, Станіслав.

4. Замкові споруди Бойківщини –
 - а) Раковецький і Чернелицький замки XVII ст.;
 - б) Манявський скит Богородчанського району;
 - в) Пнівський замок Надвірнянського району;
 - г) Галицький старостинський замок XIV ст.

5. Монастирі Бойківщини –
 - а) Дорівський чоловічий монастир;
 - б) Погінський чоловічий монастир;
 - в) Гошівський чоловічий монастир;
 - г) Івано-Франківський жіночий монастир.

6. Давні церкви Бойківщини –
 - а) Церква Успіння Пресвятої Діви Марії;
 - б) Церква Святого Пантелеймона XIII ст.;
 - в) Церква Святого Миколая XIV ст.;
 - г) Церква Святого Миколая у Гошеві.

7. Костели Бойківщини –
 - а) Костел Непорочного Зачаття Діви Марії 1769 р.;
 - б) Костел Різдва Пресвятої Діви Марії 1742-1761 рр.;
 - в) Колегіальний костел Непорочного Зачаття Діви Марії;
 - г) Костел Кармелітів XVII ст. у Більшівцях.

8. Собори Бойківщини –

- а) Катедральний собор Воскресіння Господнього;
 - б) Собор Успіння Пресвятої Богородиці (1187 р.);
 - в) Манявський Хресто-Воздвиженський собор;
 - г) Святотроїцький собор у м. Івано-Франківськ.
9. Етнографічні музеї Бойківщини –
- а) Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття с. Крилос;
 - б) Приватний етнографічний музей «Просвіти» Р. Яворського;
 - в) Етнографічний музей (про творчість І. Франка, с. Лолин);
 - г) Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей.
10. Етнографічні фестивалі Бойківщини –
- а) етнографічні фестивалі «Писанка», «Полонинське літо»;
 - б) всеукраїнський фестиваль «Карпатський вернісаж»;
 - в) фестивалі «Мізунська звигода», «Козацькі вертепи»;
 - г) фестивалі «Різдво у Карпатах», «Великдень у Космачі».
11. Лікувально-оздоровчі місця Бойківщини –
- а) санаторій «Джерела Прикарпаття» с. Н. Мізунь;
 - б) пансіонат «Гута» Надвірнянського району;
 - в) санаторії «Прикарпатський», «Смерічка»;
 - г) база відпочинку «Карпати» м. Яремче.
12. Туристичні комплекси Бойківщини –
- а) туркомплекси «Прикарпаття», «Гірський»;
 - б) туркомплекси с. Вишків, с. Мислівка та інші;
 - в) туркомплекси «Буковель», «Сріблясті водоспади»;
 - г) туркомплекси «Гуцульщина», «Верховина».
13. Рекреаційні місця Бойківщини –
- а) Верховинського і Ворохтянського лісництв;
 - б) Микуличанського і Дорівського лісництв;
 - в) Болехівського і Делятинського лісництв;
 - г) Яблунецького і Солотвинського лісництв.
14. Національні природні парки Бойківщини –
- а) Карпатський національний природний парк;
 - б) Національний природний парк «Гуцульщина»;
 - в) Галицький національний природний парк;
 - г) Національний природний парк «Синьогора».
15. Господарські заняття Бойківщини –
- а) тваринництво, землеробство, мисливство, рибальство;
 - б) вівчарство, тваринництво, збиральництво, мисливство;
 - в) землеробство, тваринництво, вівчарство, садівництво;

- г) хліборобство, землеробство, городництво, тваринництво.
16. Народні ремесла і промисли Бойківщини –
- а) ткацтво, кушнірство, килимарство, різьбярство, солеваріння;
 - б) гончарство, теслярство, бондарство, лозоплетіння, лимарство;
 - в) виробництво тканин, гарбарство, кушнірство, боднарство;
 - г) теслярство, столярство, переробка продуктів споживання.
17. Народний одяг Бойківщини –
- а) жіночі довгі вишиті сорочки, чоловічі домоткані сорочки і штани;
 - б) жіночі чорні або темні безрукавки та спідниці, вишиті низинкою;
 - в) білі домоткані сорочки, спідниці, чоловічі штани, прямі кожухи;
 - г) одяг із вишивкою, тканням, плетінням, із металевими прикрасами.
18. Основні етнографічні центри Бойківщини –
- а) Верховина, Косів, Яремче, Космач;
 - б) Снятин, Городенка, Тлумач, Коломия;
 - в) Долина, Богородчани, Мізунь, Рожнятів;
 - г) Галич, Рогатин, Крилос, Бурштин, Чесники.
19. Народні танці Бойківщини –
- а) Танець “Вишківський веселий”;
 - б) Танці “Голубка”, “Галичанка”;
 - в) Танці “Півторак”, “На галявині”;
 - г) Танці “Бойківчанка”, “Верховинка”.
20. Народні будівлі Бойківщини –
- а) житлово-господарський комплекс «довга хата» з високим дахом;
 - б) закритий житловими та господарськими будівлями двір (гражда);
 - в) однодільні, дводільні, тридільні селянські садиби із білою хатою;
 - г) традиційна садиба у формі видовженого чотирикутника.
21. Природні об’єкти Бойківщини –
- а) високогірні озера Несамовите, Марічейка, Росохан;
 - б) вухатий камінь на Чорногорі, скелі на горі Шпиці;
 - в) водоспад «Дівочі сльози», Прутський водоспад;
 - г) Скелі Довбуша, Манявський водоспад.
22. Гірські вершини Бойківщини –
- а) г. Говерла, г. Бребенескул, г. Піп Іван, г. Ребра;
 - б) г. Грегит, г. Біла Кобила, г. Бубенська, г. Ротило;
 - в) г. В. Сивуля, г. Попадя, г. Молода, г. Паренки;
 - г) г. Горгани, г. Середня, г. Хом’як, г. Кукул.
23. Туристичні маршрути Бойківщини –

- а) водний маршрут по річці Дністер – Дністровським каньйоном;
- б) вузькоколія «Карпатський трамвай» уздовж р. Мізунка;
- в) туристичні маршрути Чорногірським хребтом, Горганями;
- г) пішохідні маршрути до високогірних озер (Несамовитого та ін.).

24. Мінеральні джерела Бойківщини –

- а) мінеральне джерело «Буркут»;
- б) мінеральні води курорту Черче;
- в) мінеральні води курорту «Шешори»;
- г) мінеральні води «Горянка» с. Новий Мізунь.

25. Історичні пам'ятки Бойківщини –

- а) Обсерваторія 1938 р. на горі Піп Іван;
- б) Національний заповідник «Давній Галич»;
- в) Кедрові палати – давня резиденція А. Шептицького;
- г) Пам'ятник Роксолані, Садиба Рея ХІХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусяк Н. Нарис історії Бойківщини / Никола Андрусяк // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 119–204.
2. Бодник А. Бойківська Прядильно-Ткацька Техніка і Термінологія / Андрій Бодник // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 489–498.
3. Бойківщина // Прикарпаття: спадщина віків / [автор ідеї та гол. ред. М. Кугутяк]. — Львів : “Манускрипт”, 2006. — С. 460–461.
4. Бойківщина сакральна. Історико-культурна спадщина : Частина 1 : Туристичний путівник / [за ред. проф. В. Великочого]. — Київ – Івано-Франківськ : Бланк-Прес, 2012. — 302 с.
5. Бурачинська Л. Народне Вбрання Бойківщини / Л. Бурачинська // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 291–318.
6. о. Ваврик М. Історичний нарис Чернечого Життя і Василянські Манастирі на Бойківщині / о. Михайло Ваврик, ЧСВВ // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 251–290.
7. Великочий В. С. Сакральні пам’ятки Бойківщини та їх використання в туристичній галузі Прикарпаття / В. С. Великочий // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 12–16.
8. Луців В.-О. Звичаї та Обичаї на Бойківщині / Василь Орест Луців // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 415–442.
9. Манявський скит // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 88–99.
10. Пастернак Я. Бойківщина в глибині віків / Ярослав Пастернак // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 7–22.
11. Путівник : Золоте кільце Івано-Франківщини // Україна. — 2008. — № 6. — С. 48–49.
12. Рабій-Карпинська С. Діалект Бойків / Софія Рабій Карпинська // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 443–458.

13. Скелі Довбуша. Гошівський монастир // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 106–115.
14. Татомир Олександр. Причинок до історії Бойківщини / Олександр Татомир // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 205–228.
15. Тесля І. Географічний нарис Бойківщини / Іван Тесля // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 23–80.
16. Тритяк В. Музика Бойківщини / Володимир Тритяк // Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — С. 395–414.

РОЗДІЛ II НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ ГУЦУЛЬЩИНИ

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

- 2.1. Особливості гуцульського регіону.
- 2.2. Етнотуристична діяльність краю.
- 2.3. Давні й сучасні ресурси території.
- 2.4. Організація ностальгічного туризму в краї.

1. Гуцульщина – історико-етнографічний регіон Івано-Франківщини, який вважають найбільш туристично привабливим краєм. Він заселявся від пізньопалеолітичної доби, особливо масово виникали поселення після монголо-татарської навали. Українське населення із низинних лісостепових територій втікало від нападників у Карпати, зберігши тим самим багато фрагментів староукраїнської домонгольської матеріальної культури.

Територія Гуцульщини в Івано-Франківській області становить 3291 км², населення – 161,6 тис. осіб. Найстарішими вважаються такі поселення: Уторопи (1367 р.), Битків (1390 р.), Пистинь (1375 р.), Верховина (Жаб'є, 1424 р.), Бабин (1498 р.), В. Березів (Береза, 1412 р.). Протягом XIV – XVIII ст. на території Гуцульщини виникло 119 населених пунктів.

Гуцули – гірські мешканці, які заселяють по обидва боки Карпат долини рік і потоків. На півночі їх поселення доходять до Чивчинського хребта і Рахівських гір, на заході – вздовж річки Малої Шопурки, а далі до гори Сивулі і верхів'їв Лімниці. За сучасним адміністративно-територіальним поділом до Гуцульщини належить гірська частина Коломийського і Косівського районів, більшість Надвірнянського і весь Верховинський райони. Питання походження назви гуцулів у науковій літературі остаточно не з'ясоване на сьогодні. Остання гіпотеза ґрунтується на тому, що слово *гуцул* походить від назви *Гуцул*.

Господарська діяльність краю складалася протягом багатьох століть на основі природно-географічних умов, історичного й економічного розвитку. Основна роль відводилася тваринництву, насамперед вівчарству. Тут розвивалося городництво, садівництво, збиральництво, мисливство і рибальство. Основним промислом Гуцульщини було солеваріння, а з домашніх ремесел – ткацтво, кушнірство, килимарство, гончарство, різьбярство та ін.

Одягові гуцулів притаманні строгість, прямолінійність форм силуету, відносно незначна диференціація між чоловічим і жіночим нагрудним одягом, верхнім одягом і взуттям. Одяг оздоблений вишивкою, тканням, плетінням із вовни та шкіри, металевими прикрасами. В окремих компонентах одягу збереглися архаїчні риси із часів Київської Русі.

Основа харчування гуцулів – продукти землеробства і тваринництва. Важливими є каші кукурудзяних, ячмінних круп і пшона, з овочевих – картопля. Широке вживання грибних страв і молочних продуктів.

Гуцульські села розкидані на великих гірських територіях. Садиби збудовані по гірських схилах серед квітучих луків, далеко одна від одної. Споруди мають вільний і замкнений характер (закритий по периметру житловими та господарськими будівлями й критими переходами).

2. Розвиток організованого туризму на Гуцульщині бере початок ще від середини ХІХ ст. Однак тоді він не мав масового характеру через низький рівень обслуговування, незадовільний стан доріг, низький рівень організації туристичної діяльності. Упродовж десятиліть жителі Гуцульщини намагалися підняти свій рівень життя і господарювання, щоб привернути мандрівників і туристів, показати красу та неповторність свого краю. І з часом рекреація, туризм та відпочинок на Гуцульщині стали досить відомими і популярними.

Особливість ностальгічного туризму Гуцульщини полягає в ознайомленні з гуцульськими старозвичаєвими порядками, з унікальною матеріальною і духовною культурою гуцулів. Для туристів Гуцульщина цікава тим, що вона найбільшою мірою серед усіх історико-етнографічних регіонів Івано-Франківщини зберегла свою автентичну культуру, оскільки не піддавалася асиміляції за жодного політичного режиму. Яскрава національна своєрідність декоративних, ужиткових творів гуцульських умільців виразно проявила себе як за часів Австро-Угорщини та Польщі, так і в радянський період. Це свідчить про незнищенність народної душі в образах гуцулів, плекання свого внутрішнього світу й естетичних уявлень в постійному спілкуванні з неповторною у своїй красі природою.

Неперевершеними туристичними об'єктами Гуцульщини є зразки дерев'яної народної архітектури – церкви, каплиці, гражди, побутові споруди. Зачаровують туристів звуки трембіти над полонинами, народні коломийки в супроводі сопілки чи дрімби, захоплюють динамічні гуцульські танці, приваблюють гуцульські оселі з вишивкою, різбленням та іншими гуцульськими мистецькими витворами. Особливо славиться гуцульська оселя та й взагалі уся Гуцульщина оригінальною вишивкою. На Гуцульщині вишивкою прикрашають весь одяг, у різноманітному технічному виконанні. Тому й виділяють окремо вишивки найвідоміших гуцульських центрів (Космача, Яремче, Ворохти, Верховини, Криворівні тощо).

На Гуцульщині збереглися втрачені іншими слов'янськими народами давні народні ремесла, мистецькі та художні риси. І до сьогодні Гуцульщина славиться талановитими майстрами художньої обробки дерева й металу, ткачами й керамістами, писанкарями, творцями виробів із сиру, вовни, шкіри. Для підтримки й розвитку народних ремесел організовано проведення свят українських ремесел, що відбуваються щороку в місті Івано-Франківську. Одним із таких туристично привабливих свят є проект «Прикарпатський вернісаж» як фестиваль декоративно-прикладного мистецтва для майстрів давніх ремесел не тільки Івано-Франківщини, а й усіх областей України.

Особливістю етнотуризму Гуцульщини є відвідування фестивалів, які проводяться упродовж цілого року: «Різдво в Карпатах» (Міжнародний мистецько-туристичний фестиваль – у м. Яремче, м. Косів, смт. Верховина, м. Коломия, м. Івано-Франківськ), етнографічні фестивалі «Писанка», «Коломийка» (на Коломийщині), «Полонинське літо» (на Верховинщині), фестивалі дитячих народних ансамблів (м. Косів) та дорослих народних ансамблів імені Могура (сmt. Верховина) та інші. У зимовий період відвідування фестивалів і взагалі етнотуризм поєднується з гірськолижним.

3. Надбання духовної й матеріальної культури Гуцульщини – це складові частини етнографічного туризму гуцульського краю, бо являють собою туристичні ресурси, необхідні для зацікавлення та приваблення мадрівників і відпочивальників. Складником духовної етнографічної культури є музейництво Гуцульщини. Музеї гуцульського краю і музейні працівники ставлять за мету відродити автентичну культуру свого краю. Так, Коломийський національний музей народного мистецтва Гуцульщини й Покуття імені Й. Кобринського для збереження духовної культури тут утілюють програми, спрямовані на відродження давньої культури краю: уроки народознавства, інтерактивні заняття, лекції за участю народних майстрів, творчих колективів, відомих народних музикантів та виконавців етноспівів.

Туристи мають можливість ознайомитися не тільки з експозиціями та виставками творів народних митців, а й безпосередньо зустрітися з ними, поспілкуватися та долучитися до традиційного українського народного ремесла: ткацтва, гончарства, писанкарства, різьблення, бісероплетіння, лозоплетіння і соломоплетіння. Такі актракції користуються великим успіхом у туристів. До того ж, музей передбачає підготовку традиційних календарних свят, залучаючи відомих майстрів і художників, священиків та викладачів, готуючи з ними необхідні матеріали і проводячи згодом певні заходи.

Для вивчення природних і географічних особливостей гуцульського краю туристам можна запропонувати відвідати музей гуцульської господарки “Хату-гражду”, регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини у Верховині, музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика у Верховині; історичний музей Олекси Довбуша в селі Печеніжин Коломийського району, музей народної творчості Михайла Струтинського у місті Косові, краєзнавчий музей в селищі Кути Косівського району.

Шанувальникам літературної, творчої, наукової спадщини визначних українських поетів, письменників, філософів, митців варто відвідати літературно-меморіальний музей Івана Франка, музей Михайла Грушевського в селі Криворівні; народний музей Гуцульського театру Гната Хоткевича в селі Красноїлові, хату-музей кінофільму «Тіні забутих предків» в селищі Верховина. Матеріали експозицій допоможуть розкрити багато цікавого з біографій відомих та визначних українців, а також пізнати велич духовних скарбів українського народу.

Зі зразків матеріальної культури Гуцульщини туристів найбільшою мірою будуть приваблювати дерев’яні храми, що стали шедеврами української архітектури та народного будівництва. Для гуцульської народної школи характерні хрещаті в плані одноверхі, інколи триверхі та п’ятиверхі дерев’яні церкви.

Із перевагою тваринницького господарювання гуцулів великою мірою пов’язаний і особливий тип їх поселень – для них властиве здебільшого розпорошене розміщення садиб, і не тільки в долинах, а й на схилах і верхах гір, тобто ближче до випасів і запасів кормів. На Гуцульщині зберігся давній тип двору із замкнутою за периметром системою будівель – гражда.

Під впливом географічних і природних умов склалися промисли й ремесла краю. Основну роль у господарському укладі й виробничому побуті гуцулів відіграло відгінне тваринництво з переважанням вівчарства в його структурі. На цій основі розвинулася культура полонинського господарювання зі своїми типами споруд, формами випасу, виробничих функцій, організації побуту, способами переробки молокопродуктів та інше.

Основним матеріалом для одягу гуцулів були домоткане вовняне сукно, овече хутро та саморобна шкіра. Але компоненти традиційного вбрання, зокрема святкового й обрядового, відзначалися багатою орнаментациєю, прикрасами, вишивкою, аплікацією, тисненням на шкірі, металевими виробами. Особливими були й різні додатки до одягу (топірець, шкіряна торба, черес, нашійні, грудні прикраси та інше).

Значна питома вага у господарсько-виробничій діяльності гуцулів належала різним допоміжним заняттям: збиральництву (ягід, грибів, горіхів, лікувальних рослин), лісорубству, сплаву лісоматеріалів. З ремесел і домашніх промислів найбільш поширеними й вагомими були обробка вовни, шкіри, ткацтво, гончарство, обробка дерева, лозоплетіння й коренеплетіння. Відомі були й інші промисли (солеваріння, виготовлення поташу, вугілля, смоли).

Своєрідні архаїчні риси стійко зберігалися в сімейному і громадському побуті з властивими йому патріархальними устоями, повагою до батьків і сільських старійшин, у різних галузях духовної культури: традиційних знаннях, віруваннях, звичаях, обрядах. У них простежуються відбитки духовного життя різних епох, починаючи від первісного ладу, поєднання давніх язичницьких і пізніших християнських елементів, фантастичних ірраціональних уявлень із практичним досвідом, набутим і перевіреном упродовж віків.

Гуцульський фольклор, зокрема обрядові пісні, казки, легенди, перекази відзначаються цікавими мотивами, сюжетами, образами, своєрідною мелодикою. З давніх часів Гуцульщина відома й оригінальним ужитково-декоративним мистецтвом: керамікою, різьбленням по дереву, писанками, ткацтвом, вишивкою, художньою обробкою металу, шкіри, прикрасами з бісеру, виробами з рогу тощо. Творіння гуцульських народних майстрів знаходяться у багатьох вітчизняних і зарубіжних музеях, збірках численних колекціонерів. А в Коломиї діє єдиний у своєму роді музей писанкарства.

Попри випробування і втрати, соціальні й економічні негаразди молоде покоління народних умільців дотепер зберігає багаті традиції знаменитих майстрів. Приміром, у с. Яворів жителі займаються в даний час такими ремеслами, як різьба по дереву, бондарство, випалювання, вишивання, ткання, писанкарство, художня обробка металу, архітектурне будівництво. А на сучасному етапі саме неповторні творіння майстрів і загалом етноресурси краю можуть найбільшою мірою спричинити потік туристів і викликати інтерес до краю.

Традиційну систему народних звичаїв та обрядів гуцулів становлять два великі цикли: календарно-побутова обрядовість і сімейно-звичаєва обрядовість. До першої групи входять дійства і свята, пов'язані із народним календарем

(“Святвечір”, “Меланка”, “Великдень”, “Івана Купала” тощо). А до сімейної – обряди, пов’язані з народженням, одруженням, смертю людини.

4. Планування й проведення туристичної діяльності в гуцульському регіоні повинні охоплювати такі складові частини:

1) *подорожування* найбільшими містами краю (Коломия, Косів, Верховина, Яремче, Надвірна) та окремими визначними місцевостями;

2) *ознайомлення* з історичними пам’ятками та місцями краю (Пнівський замок II пол. XVI ст. (біля м. Надвірна), залишки обсерваторії поч. XX ст. (г. Піп-Іван на захід від смт. Верховина) та ін.);

3) *відвідування* духовних святинь (Благовіщенська церква XVI ст. (м. Коломия) та ін., гуцульські церкви Косівського, Верховинського, Надвірнянського та Коломийського районів);

4) *вивчення* музейного спадку й надбання краю (Музей Писанки (м. Коломия), Музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття (м. Коломия), етнографічні та державні музеї міста Косова та сіл Косівського району, Музей Івана Франка (м. Криворівня на схід від м. Верховина) та ін.);

5) *планування* місцевого активного відпочинку біля або в межах певного географічного об’єкта – озера, гори, ріки, скелі тощо (Тисовий заповідник «Княж двір» (поблизу м. Коломия), Сріблясті водоспади (с. Шешори на захід від м. Косів), Косівський сувенірний ринок (м. Косів), Чорногірський хребет – гори Говерла (2061 м), Бребенескул (2036 м), Піп Іван (2028 м), Ребра (2001 м), високогірні озера Несамовите і Марічейка, льодовикові карі (на захід від м. Верховина), Гірськолижний курорт у с. Яблуниця (на півд. захід від м. Надвірна), Гірськолижний курорт «Буковель» у с. Паляниця (на півд. захід від м. Надвірна), комплекс трамплінів та лижний стадіон (м. Ворохта), місто Яремче (готель, ринки, відпочинкові комплекси);

6) *здійснення* протяжних пішохідних маршрутів (напр., пішохідні маршрути на гору Кукул, на гору Хом’як, по центральних Горганах, по Чорногірському хребту, до озера Несамовитого, до озера Марічейка; поїздка в Яремче, прогулянка містом і відвідування народно-промислових ринків, готельно-відпочинкових комплексів);

7) *участь* у фестивалях, забавах та інших заходах (Міжнародний гуцульський фольклорно-етнографічний фестиваль “Коломийка”, молодіжні “Коломийські забави”, “Різдво у Карпатах”, “Великдень у Космачі” та ін.).

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Специфіка Гуцульщини як південного регіону області.
2. Рівень розвитку етнотуристичної діяльності регіону.
3. Історична спадщина і сучасне надбання Гуцульщини.
4. Етнотуристична привабливість гуцульського краю.
5. Основні етноцентри, етнонапрями й етноресурси.
6. Відродження минулих традицій, звичаїв, обрядів.
7. Особливості гуцульських етнографічних заходів.
8. Перспективи розвитку етнотуризму в регіоні.
9. Ведення рекламно-інформаційної діяльності.
10. Організація етнотурів і етнозаходів у краї.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Заняття 1

Специфіка Гуцульщини як південного регіону області

1. Історія й етнографія Гуцульщини.
2. Духовна й матеріальна культура регіону.
3. Народні промисли й ремесла, звичаї й обряди краю.

Заняття 2

Ностальгичний туризм Гуцульщини

1. Передумови й перспективи розвитку ностальгичного туризму.
2. Етнографічні ресурси для туристичної діяльності.
3. Проектування етнографічного туризму в краї.

САМОСТІЙНА РОБОТА

(виконання самостійних робіт, завдань, проектів)

1. Історія Гуцульщини в хронологічному вигляді.
2. Етнографія Гуцульщини зі всіма складовими частинами.
3. Зумовленість етнографії Гуцульщини історичними чинниками.
4. Вплив специфіки регіону на розвиток його туристичної сфери.
5. Етнотуризм як складова туристичної індустрії Гуцульщини.
6. Сукупність етноресурсів для розвитку туристичної галузі.
7. Залежність етнотуризму від різних чинників і впливів.
8. Поєднання етнотуризму з іншими видами відпочинку.
9. Державне забезпечення етнотуризму на Гуцульщині.
10. Визначення специфіки етнотуризму Гуцульщини.
11. Регіональне провадження етнотуризму в краї.
12. Плани перспективного розвитку етнотуризму.

ІДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

(написання рефератів)

1. Історія становлення етнотуризму Гуцульщини.
2. Сучасний стан етнографічного туризму Гуцульщини.
3. Основні етноресурси туристичної Гуцульщини.
4. Провідні центри етнотуризму Гуцульщини.
5. Сучасні етнографічні фестивалі Гуцульщини.
6. Народні етносвятя й етнообряди гуцулів.
7. Відродження духовної етнокультури гуцулів.
8. Відновлення історичних пам'яток Гуцульщини.
9. Роль духовних святинь у розвитку етнотуризму.
10. Музейна справа як складова етнотуризму краю.
11. Сакральна культура краю в організації туризму.
12. Етнографічні тури й подорожі Гуцульщиною.
13. Етнотуризм як складова державної програми.
14. Підняття етнотуризму краю до високого рівня.
15. Програма перспективного розвитку етнотуризму.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Гуцульщина –
 - а) східна частина Івано-Франківщини;
 - б) північна частина Івано-Франківщини;
 - в) західна частина Івано-Франківщини;
 - г) південна частина Івано-Франківщини.

2. Територія Гуцульщини охоплює
 - а) частини Косівського, Коломийського районів;
 - б) частини Калуського, Рогатинського районів;
 - в) частини Тлумацького, Снятинського районів;
 - г) частини Рожнятівського, Долинського районів.

3. Основні міста Гуцульщини –
 - а) Богородчани, Долина, Болехів, Калуш;
 - б) Коломия, Снятин, Городенка, Тлумач;
 - в) Верховина, Косів, Надвірна, Яремче;
 - г) Галич, Рогатин, Бурштин, Станіслав.

4. Замкові споруди Гуцульщини –
 - а) Раковецький і Чернелицький замки XVII ст.;
 - б) Манявський скит Богородчанського району;
 - в) Пнівський замок Надвірнянського району;
 - г) Галицький старостинський замок XIV ст.

5. Монастирі Гуцульщини –
 - а) Дорівський чоловічий монастир;
 - б) Погінський чоловічий монастир;
 - в) Гошівський чоловічий монастир;
 - г) Івано-Франківський жіночий монастир.

6. Давні церкви Гуцульщини –
 - а) Церква Успіння Пресвятої Діви Марії;
 - б) Церква Святого Пантелеймона XIII ст.;
 - в) Церква Святого Миколая у Гошеві;
 - г) Церква Благовіщення XVI ст.

7. Костели Гуцульщини –
 - а) Костел Непорочного Зачаття Діви Марії 1769 р.;
 - б) Костел Різдва Пресвятої Діви Марії 1742-1761 рр.;
 - в) Колегіальний костел Непорочного Зачаття Діви Марії;
 - г) Костел Кармелітів XVII ст. у Більшівцях.

8. Собори Гуцульщини –

- а) Катедральний собор Воскресіння Господнього;
 - б) Собор Успіння Пресвятої Богородиці (1187 р.);
 - в) Манявський Хресто-Воздвиженський собор;
 - г) Святотроїцький собор у м. Івано-Франківськ.
9. Етнографічні музеї Гуцульщини –
- а) Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття с. Крилос;
 - б) Приватний етнографічний музей «Просвіти» Р. Яворського;
 - в) Етнографічний музей (про творчість І. Франка, с. Лолин);
 - г) Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей.
10. Етнографічні фестивалі Гуцульщини –
- а) етнографічні фестивалі «Писанка», «Полонинське літо»;
 - б) всеукраїнський фестиваль «Карпатський вернісаж»;
 - в) фестивалі «Мізунська звигода», «Козацькі вертепи»;
 - г) фестивалі «Різдво у Карпатах», «Великдень у Космачі».
11. Лікувально-оздоровчі місця Гуцульщини –
- а) санаторій «Джерела Прикарпаття» с. Н. Мізунь;
 - б) пансіонат «Гута» Надвірнянського району;
 - в) санаторії «Прикарпатський», «Смерічка»;
 - г) база відпочинку «Карпати» м. Яремче.
12. Туристичні комплекси Гуцульщини –
- а) туркомплекси «Прикарпаття», «Гірський»;
 - б) туркомплекси с. Вишків, с. Мислівка та інші;
 - в) туркомплекси «Буковель», «Сріблясті водоспади»;
 - г) туркомплекси «Гуцульщина», «Верховина».
13. Рекреаційні місця Гуцульщини –
- а) Верховинського і Ворохтянського лісництв;
 - б) Микуличанського і Дорівського лісництв;
 - в) Болахівського і Делятинського лісництв;
 - г) Яблунецького і Солотвинського лісництв.
14. Національні природні парки Гуцульщини –
- а) Карпатський національний природний парк;
 - б) Національний природний парк «Гуцульщина»;
 - в) Галицький національний природний парк;
 - г) Національний природний парк «Синьогора».
15. Господарські заняття Гуцульщини –
- а) тваринництво, землеробство, мисливство, рибальство;
 - б) вівчарство, тваринництво, збиральництво, мисливство;
 - в) землеробство, тваринництво, вівчарство, садівництво;

- г) хліборобство, землеробство, городництво, тваринництво.
16. Народні ремесла і промисли Гуцульщини –
- а) ткацтво, кушнірство, килимарство, різьбярство, солеваріння;
 - б) гончарство, теслярство, бондарство, лозоплетіння, лимарство;
 - в) виробництво тканин, гарбарство, кушнірство, бондарство;
 - г) теслярство, столярство, переробка продуктів споживання.
17. Народний одяг Гуцульщини –
- а) жіночі довгі вишиті сорочки, чоловічі домоткані сорочки і штани;
 - б) жіночі чорні або темні безрукавки та спідниці, вишиті низинкою;
 - в) білі домоткані сорочки, спідниці, чоловічі штани, прямі коужухи;
 - г) одяг із вишивкою, тканням, плетінням, із металевими прикрасами.
18. Основні етнографічні центри Гуцульщини –
- а) Верховина, Косів, Яремче, Космач;
 - б) Снятин, Городенка, Тлумач, Коломия;
 - в) Долина, Богородчани, Мізунь, Рожнятів;
 - г) Галич, Рогатин, Крилос, Бурштин, Чесники.
19. Народні танці Гуцульщини –
- а) Танець “Вишківський веселий”;
 - б) Танці “Голубка”, “Галичанка”;
 - в) Танці “Півторак”, “На галявині”;
 - г) Танці “Бойківчанка”, “Верховинка”.
20. Народні будівлі Гуцульщини –
- а) житлово-господарський комплекс «довга хата» з високим дахом;
 - б) закритий житловими та господарськими будівлями двір (гражда);
 - в) однодільні, дводільні, тридільні селянські садиби із білою хатою;
 - г) традиційна садиба у формі видовженого чотирикутника.
21. Природні об’єкти Гуцульщини –
- а) високогірні озера Несамовите, Марічейка, Росохан;
 - б) вухатий камінь на Чорногорі, скелі на горі Шпиці;
 - в) водоспад «Дівочі сльози», Прутський водоспад;
 - г) Скелі Довбуша, Манявський водоспад.
22. Гірські вершини Гуцульщини –
- а) г. Говерла, г. Бребенескул, г. Піп Іван, г. Ребра;
 - б) г. Ірегит, г. Біла Кобила, г. Бубенська, г. Ротило;
 - в) г. В. Сивуля, г. Попадя, г. Молода, г. Паренки;
 - г) г. Горгани, г. Середня, г. Хом’як, г. Кукул.

23. Туристичні маршрути Гуцульщини –
- а) водний маршрут по річці Дністер – Дністровським каньйоном;
 - б) вузькоколіяка «Карпатський трамвай» уздовж р. Мізунка;
 - в) туристичні маршрути Чорногірським хребтом, Горганями;
 - г) пішохідні маршрути до високогірних озер (Несамовитого та ін.).
24. Мінеральні джерела Гуцульщини –
- а) мінеральне джерело «Буркут»;
 - б) мінеральні води курорту Черче;
 - в) мінеральні води курорту «Шешори»;
 - г) мінеральні води «Горянка» с. Новий Мізунь.
25. Історичні пам'ятки Гуцульщини –
- а) Обсерваторія 1938 р. на горі Піп Іван;
 - б) Національний заповідник «Давній Галич»;
 - в) Кедрові палати – давня резиденція А. Шептицького;
 - г) Пам'ятник Роксолані, Садиба Рея ХІХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великочий В. Івано-Франківщина туристична : Навчально-методичне видання / В. Великочий. — Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2011. — 120 с.
2. Гуцульщина : Історико-етнографічне дослідження / [Ю. Г. Гошко (відп. ред.), П. М. Жолтовський, Р. Ф. Кирчів та ін.]. — К. : Наукова думка, 1987. — 472 с.
3. Гуцульщина // Прикарпаття: спадщина віків / [автор ідеї та гол. ред. М. Кугутяк]. — Львів : “Манускрипт”, 2006. — С. 446–454.
4. Клапчук В. Гуцульщина та гуцули. Економіка і народні промисли (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) / В. Клапчук. — Львів–Івано-Франківськ, 2009. — 406 с.
5. Верховина – гуцульська столиця // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 80–87.
6. Волошин Л. Село Космач у житті і творчості Мистецької школи Олекси Новаківського / Любов Волошин // Карпати : Людина, етнос, цивілізація. — Івано-Франківськ : Плай, 2012. — Вип. 4. — С. 158–171.
7. Данилюк А. Скарби народної архітектури Гуцульщини : етнографічний нарис / А. Данилюк. — Львів : Логос, 2000. — 135 с.
8. Коломия – місто над Прутом // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 66–79.
9. Піший маршрут до озера Несамовитого // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 160–163.
10. Піший маршрут на гору Кукул // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 202–207.
11. Піший маршрут на гору Хом’як // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 196–201.
12. Піші маршрути по центральних Горганах // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 182–195.
13. Піші маршрути по Чорногірському хребту // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 164–181.
14. Путівник : Золоте кільце Івано-Франківщини // Україна. — 2008. — № 6 (2025). — С. 48–49.
15. Туристичні маршрути Івано-Франківщиною // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 122–145.

16. Федорак В. Особливості розвитку етнотуризму на Гуцульщині / Володимир Федорак // Краєзнавець Прикарпаття : Регіональний науково-методичний альманах. — 2010. — № 16 (липень). — С. 18-21.

17. Яремче – перлина Карпат // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 100–106.

РОЗДІЛ III НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ ОПІЛЛЯ

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

- 3.1. Особливості опільського регіону.
- 3.2. Етнотуристична діяльність краю.
- 3.3. Давні й сучасні ресурси території.
- 3.4. Організація ностальгічного туризму в краї.

1. Опілля – історико-етнографічний регіон Івано-Франківщини із розлогою степовою рівниною, яка вкрита обробленими зеленими полями і затишними селами, що вирізняються своєю мальовничістю будівель, господарств на загальному тлі місцевого ландшафту.

В Івано-Франківській області площа Опілля становить 1256 км², населення – 96,4 тис. осіб, щільність населення – 76,7 осіб на 1 м². На початку другого тисячоліття ополянські міста і села постійно руйнувалися ордами кочівників. Письмові джерела свідчать, що на території сучасного Івано-Франківського Опілля існували такі поселення: Рогатин (1340 р.), Чесники (1368 р.), Підбір'я, Руда (1375 р.), Обельниця (1379 р.), Журів, Колоколин, Чагрів (1394 р.), Набережна (1391 р.) та ін. Протягом XIV – XVIII ст. на Опіллі виникло 134 населених пункти.

Опілля – серцевина зародження західної давньослов'янської цивілізації довкола свого головного, але не довговічного центру – давнього Галича. Опілля є основним носієм наддністрянських говірок української мови, мовним містком між карпатськими і волинськими говірками, що можна пояснити його географічним розташуванням на стику Галицької і Волинської земель. З середини XI ст. Опілля входить до Звенигородського князівства – складової частини Галицької землі. Етнографічні особливості населення Опілля має глибокі й самобутні традиції.

Ополяни проживають у низинній частині Прикарпаття. До Івано-Франківського Опілля входить повністю Рогатинський район, більша частина Галицького, придністровська смуга Калуського (села навколо Сівки-Войнилівської), частина Тисменицького й Тлумацького районів, лівобережжя Дністра Городенківського району (села Лука, Монастирок, Уніж). Область лісо-лучно-степового Опілля в межах Івано-Франківської області поділяється на три фізико-географічні ландшафтні зони: Рогатинське Опілля, Бистрицько-Тлумацьке Опілля, Галицька улоговина (долина Дністра).

Населення Опілля виділено в окрему етнографічну групу. Своєю культурою і побутом ополяни близькі до мешканців Покуття і Поділля. Одяг на Опіллі був своєрідний. Він поділявся на плечовий, поясний (натільний і верхній), головні убори, взуття. У жінок – це чорні або темно-червоні (вишневі) сукняні або оксамитові безрукавки і спідниці, вишиті низинкою рослинним орнаментом, а в останні роки – бісером. У чоловіків – штани-ногавиці, штани-холошні, бекеші, капелюхи, смушеві шапки. Улітку жінки й чоловіки ходили босі, а чоботи й черевики шили зі шкіри. Їжа ополян близька до покутської.

2. Туристична привабливість Опілля зумовлена сприятливим природно-географічним різноманіттям, унікальними пам'ятками історичної спадщини, місцями сакрального поклоніння людей, культурними атракціями, екологічною збереженістю і самобутньою культурою українських ополян. Для цілісної характеристики туристичного потенціалу західноукраїнського регіону важливого значення набувають питання, пов'язані з дослідженням його соціокультурних особливостей та етнографічних груп.

Опілля є західним продовженням подільського етнографічного ареалу, що входить у зону Прикарпаття. Цим терміном визначається територія північно-західної частини Подільської височини. Назва Опілля пов'язана з географічною специфікою регіону, для якого властиві були поля, обрамлені лісом. Вони виникали тут як наслідок природного генезису лісостепу, а також унаслідок антропогенного перетворення. Найшвидше такі опілля формувалися біля міст, давніх адміністративних центрів, князівських столиць, що відповідно виникали й розросталися на родючих землях із потенційно багатими полями й пасовищами, а також поблизу лісових мисливських угідь із запасами дерева для будівництва та опалення садиб.

З етнографічного погляду ця територія вивчена слабо, хоч сам її простір, особливості розташування становлять чималий науково-пізнавальний та історико-етнографічний інтерес. Потужний природно-ресурсний потенціал опільського краю сформував необхідні передумови, можливості та перспективи широкомасштабного рекреаційного природокористування для оздоровчого відпочинку, санаторно-курортного лікування та найрізноманітніших видів туризму: екскурсійного, етнографічного, спортивно-оздоровчого, релігійного, пригодницького, екологічного, сільського, зеленого, розважального, екстремального та ін. Так, унікальними об'єктами Опілля є оборонні замки, що знаходяться у містах, селищах і селах.

Опілля має значні перспективи для розвитку етнографічного туризму. Програма такого розвитку може бути реалізована в багатьох напрямках: аналіз ринку етнографічного туризму з метою визначення кола потенційних клієнтів; активізація створення гостинних дворів та формування реклами про них; відновлення традиції селян щодо побуту, приготування смачних страв та вишуканого сервісу туристам; здійснення архітектурно-рекреаційної реконструкції об'єктів туризму; проведення етнографічних фестивалів, розроблення анімаційних програм для збільшення тривалості перебування відпочиваючих; розширення кола міжнародних зв'язків для надання необхідної та ефективної інформації щодо етнографічного туризму; формування нових маршрутів по визначних місцях, архітектурних та культових спорудах; створення інформаційних центрів для збору та поновлення інформації.

У туристичній сфері Опілля слід більш повно використовувати природно-рекреаційний та історико-етнографічний потенціал регіону Опілля, зберігаючи та відтворюючи традиційну етнокультуру ополян, популяризуючи туристичні об'єкти історичної пам'яті в Опіллі, розробляючи краєзнавчо-туристичні маршрути і облаштовуючи мережі краєзнавчих стежок і маршрутів.

3. У ранньослов'янський період на території Опілля проживали племена дулібів і в південній смузі – білих хорватів. Густо заселеною була ця земля в княжу добу, особливо в період Галицько-Волинського князівства, стабільний контингент автохтонного населення зберігався і в часи польського й австрійського панування, супроводжуваного впродовж багатьох століть всілякими дискримінаційними заходами стосовно українців і посиленою колонізацією цього краю переселенцями з інших країн, заснуванням і стимулюванням польських, німецьких, чеських та інших поселень. Однак корінний український народ стійко зберігав і захищав свою етнокультурну самобутність, мову, релігію, побутові традиції.

З багатою духовною і матеріальною спадщиною Опілля становить сьогодні потужний регіон для розвитку етнотуризму. А провідними районами цього краю, що представляють основну частину етнографічної спадщини, є Рогатинський і Галицький райони. Зокрема, досить перспективним рекреаційним опільським регіоном на Прикарпатті є Рогатинщина, яка має вдале географічне розташування. Активний розвиток у краї туристичної інфраструктури підсилений тим, що до списку ЮНЕСКО внесено такий сакральний об'єкт, як дерев'яна церква Святого Духа, спорудження якої датується приблизно 1598 р. Автентичний іконостас цієї церкви – це пам'ятка загальнолюдського значення у процесі збереження національно-мистецької спадщини. У 1650 р. за сприянням братства, яке діяло при церкві, було створено ренесансно-бароковий іконостас, що належить до трьох найстаріших іконостасів нашої країни. З 1983 р. церква Святого Духа музеєфікована і працює на правах філіалу Музею мистецтва Прикарпаття.

Популярними туристичними об'єктами Івано-Франківського Опілля є садиба Рея (XIX ст), Костел Святої Анни (XVII ст.), Пам'ятник Роксолані (м. Рогатин), Костел кармелітів (1624 р., с. Більшівці), Національний заповідник «Давній Галич» (с. Крилос), Музей народної архітектури й побуту Прикарпаття (с. Крилос). На Виноградній горі до сьогодні збереглися рештки давнього Галича, де велично стоїть і пам'ятка тих часів – церква Святого Пантелеймона XII ст., із вишуканою білокам'яною різьбою. На Галич-горі туристів зустрічає старовинна фортеця XIV ст. – Старостинський замок.

У місці Галич з 1994 р. існує Національний заповідник «Давній Галич» як комплекс пам'яток давньої української історії та культури, що охоплює Галицьке городище X – XIII ст. у с. Крилос, Храм Святого Пантелеймона XII – XIII ст., церкву Різдва Христового, Успенську церкву, митрополичі палати, фундаменти Успенського собору, руїни замку XIV – XVII ст. та ін.

Етнографічно привабливим є і сам обласний центр – м. Івано-Франківськ із багатою давньою історією та культурою. Місто вважають «воротами у Карпати». Воно постало на території давніх поселень – Заболоття і Княгинина як Станіславська фортеця (в честь сина А.Потоцького – Станіслава). Днем заснування міста вважають 7 травня 1662 р., коли воно отримало магдебурське право. Дотепер зберігає чимало давніх пам'яток історії – ратушу, Собор Святого Воскресіння, Парафіяльний костел (1672-1703 рр.), Вірменський Собор (1742-1762 рр.), Палац Потоцьких (1672 р.) та інші.

Своєрідність ведення господарства зумовили розвиток різних промислів та ремесел на Опіллі, виготовлення багатьох предметів, знарядь праці, потрібних у побуті. Одним із основних видів діяльності кожної родини було виробництво тканин для господарського, інтер'єрного та одягового призначення. А для цього висівали й обробляли на Опіллі льон, коноплі. Менше було поширене вівчарство та відповідно обробка вовни. Обробка шкіри розвивалася там, де було вдосталь сировини, тобто у місцях розвитку тваринництва і мисливства. Гарбарством займалися чинбарі, які давали початок іншим шкіряним ремеслам – кушнірству, шевству, лимарству.

Активно розвивалося на Опіллі й деревообробництво, що за способом обробки поділялося на теслярство (будівництво жител та господарських будівель), боднарство (виготовлення бочок та інших видів тари), столярство (різноманітні вироби інтер'єру), стельмахарство (виготовлення транспортних засобів). Дещо швидше виникло лозоплетіння, яке залежно від матеріалу поділялося на лозоплетіння, рогозоплетіння, плетіння соломою. Розвитку цього ремесла сприяла наявність природного матеріалу на цій території.

З найдавніших епох на Опіллі легкодоступним матеріалом був камінь, міцним та стійким матеріалом до природних факторів. Територія Опілля особливо багата на поклади гіпсів, пісковиків та вапняків, видобування яких велося відкритим способом у каменоломнях.

До найбільш поширених ремесел Опілля належить гончарство. Виробництво глиняного посуду на Опіллі сягає глибини віків, ввібравши в себе технічні й художні традиції. Як і скрізь на Україні поширене було ковальство. У кожному селі Опілля діяла кузня (однокамерна або двокамерна), переважно на краю села або ближче до доріг та роздоріж.

До поширених видів матеріальної культури і декоративно-ужиткового мистецтва належала й опільська вишивка, із давніми й багатими традиціями. Основними її мотивами були кола, ромби, розетки, хрести, дерево життя, різні мотиви тощо, а основними техніками: хрестик, низинка, гладь, гаптування, поверхниця, стебнівка, мереження. Матеріалом для вишивки були домоткані полотна, фабричні тканини, на які нашивали канву або шкіру. За змістом та формою мотивів вишивка поділялася на геометричну, рослинну, зооморфну і антропоморфну різновиди.

На Опіллі склалася власна обрядова й звичаєва культура. Для нього упродовж віків характерне було святкування багатьох календарних, релігійних, родинних свят. Відповідно до розвинутих промислів ополяни святкували календарні свята від періоду приготування землі до зими (від осіннього циклу), засівання озимих, аж до збирання врожаю включно. Найбільш насиченим був зимово-весняний календарний цикл, бо від давніх вірувань, поклонінь, плекань ополян, від духовного життя та дбайливого поводження господарів залежав хороший урожай. Релігійні свята відзначали, як і на інших територіях Івано-Франківщини (різдвяні, великодні, купальські та інші). І родинні були найбільшою мірою пов'язані з народинами, одруженням та смертю людей. Загалом обрядово-звичаєва культура ополян дуже подібна до покутської та інших сусідніх територіальних одиниць.

4. *Організація туристичної діяльності в опільському регіоні становить:*

1) *подорожування* найбільшими містами краю (Івано-Франківськ, Галич, Бурштин, Рогатин) та окремими визначними місцевостями;

2) *ознайомлення* з історичними пам'ятками та місцями краю (Національний заповідник «Давній Галич» (с. Крилос Галицького району), Садиба Рея XIX ст. (на північ від м. Рогатин), Пам'ятник Роксолані (м. Рогатин) та ін.);

3) *відвідування* духовних святинь (дерев'яна церква Святого Духа XVI ст. (м. Рогатин), Костел кармелітів 1624 р. (с. Більшівці на схід від м. Галич), Костел Святої Анни XVII ст. та Церква Архангела Михаїла XIV – XVI ст. (с. Чесники), церква Святого Пантелеймона XII ст. (с. Шевченкове на захід від м. Галич) та ін.);

4) *вивчення* музейного спадку й надбання краю (Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття (с. Крилос), Обласний художній музей (м. Івано-Франківськ), Краєзнавчий музей (міська ратуша, м. Івано-Франківськ), Музей національно-визвольної боротьби (м. Івано-Франківськ) та ін.);

5) *планування* місцевого активного відпочинку біля або в межах певного географічного об'єкта – озера, гори, ріки, скелі тощо (Бурштинське водосховище, Передгірний бальнеологічний курорт Черче (неподалік м. Рогатин) та ін.);

6) *здійснення* протяжних пішохідних маршрутів (поїздка у Крилос і Галич – центри давнього Галицько-Волинського князівства і галицько-волинської культури), подорож містом Івано-Франківськом (ознайомлення з історичною частиною міста – площею Ринок, відвідування церков і музеїв у середмісті та ін.); поїздка на Рогатинщину (відвідування давніх духовних святинь Опілля, поклоніння святим іконам і мощам у церквах і костелах);

7) *участь* у фестивалях, святах, забавах (Різдвяний парад вертепів у м. Івано-Франківськ (7-14 січня), травневий музичний фестиваль “Прикарпатська весна”, осінній “Карпатський вернісаж” та ін.).

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Специфіка Опілля як північного регіону області.
2. Рівень розвитку етнотуристичної діяльності регіону.
3. Історична спадщина і сучасне надбання Опілля.
4. Етнотуристична привабливість опільського краю.
5. Основні етноцентри, етнонапрями й етноресурси.
6. Відродження минулих традицій, звичаїв, обрядів.
7. Особливості опільських етнографічних заходів.
8. Перспективи розвитку етнотуризму в регіоні.
9. Ведення рекламно-інформаційної діяльності.
10. Організація етнотурів і етнозаходів у краї.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Заняття 1

Специфіка Опілля як північного регіону області

1. Історія й етнографія Опілля.
2. Духовна й матеріальна культура регіону.
3. Народні промисли й ремесла, звичаї й обряди краю.

Заняття 2

Етнографічний туризм Опілля

1. Передумови й перспективи розвитку етнотуризму.
2. Етнографічні ресурси для туристичної діяльності.
3. Проектування етнографічного туризму в краї.

САМОСТІЙНА РОБОТА

(виконання самостійних робіт, завдань, проектів)

1. Історія Опілля в хронологічному вигляді.
2. Етнографія Опілля зі всіма складовими частинами.
3. Зумовленість етнографії Опілля історичними чинниками.
4. Вплив специфіки регіону на розвиток його туристичної сфери.
5. Етнотуризм як складова туристичної індустрії Опілля.
6. Сукупність етноресурсів для розвитку туристичної галузі.
7. Залежність етнотуризму від різних чинників і впливів.
8. Державне забезпечення етнотуризму Опілля.
9. Поєднання етнотуризму з іншими різновидами.
10. Визначення специфіки етнотуризму Опілля.
11. Регіональне провадження етнотуризму в краї.
12. Плани перспективного розвитку етнотуризму.

ІДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

(написання рефератів)

1. Історія становлення етнотуризму Опілля.
2. Сучасний стан етнографічного туризму Опілля.
3. Основні етноресурси туристичного Опілля.
4. Провідні центри етнотуризму Опілля.
5. Сучасні етнографічні фестивалі Опілля.
6. Народні етносвята й етнообряди ополян.
7. Відродження духовної етнокультури ополян.
8. Відновлення історичних пам'яток Опілля.
9. Роль духовних святинь у розвитку етнотуризму.
10. Музейна справа як складова етнотуризму краю.
11. Сакральна культура краю в організації туризму.
12. Етнографічні тури й подорожі Опіллям.
13. Етнотуризм як складова державної програми.
14. Підняття етнотуризму краю до високого рівня.

15. Програма перспективного розвитку етнотуризму.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Опілля –
 - а) східна частина Івано-Франківщини;
 - б) північна частина Івано-Франківщини;
 - в) західна частина Івано-Франківщини;
 - г) південна частина Івано-Франківщини.

2. Територія Опілля
 - а) частини Галицького, Рогатинського районів;
 - б) частини Калузького, Богородчанського районів;
 - в) частини Тлумацького, Снятинського районів;
 - г) частини Рожнятівського, Долинського районів.

3. Основні міста Опілля –
 - а) Богородчани, Долина, Болехів, Калуш;
 - б) Коломия, Снятин, Городенка, Тлумач;
 - в) Верховина, Косів, Надвірна, Яремче;
 - г) Галич, Рогатин, Бурштин, Станіслав.

4. Замкові споруди Опілля –
 - а) Раковецький і Чернелицький замки XVII ст.;
 - б) Манявський скит Богородчанського району;
 - в) Пнівський замок Надвірнянського району;
 - г) Галицький старостинський замок XIV ст.

5. Монастирі Опілля –
 - а) Дорівський чоловічий монастир;
 - б) Погінський чоловічий монастир;
 - в) Гошівський чоловічий монастир;
 - г) Івано-Франківський чоловічий монастир.

6. Давні церкви Опілля –
 - а) Церква Успіння Пресвятої Діви Марії;
 - б) Церква Святого Пантелеймона XIII ст.;
 - в) Церква Святого Миколая XIV ст.;
 - г) Церква Святого Миколая у Гошеві.

7. Костели Опілля –
 - а) Костел Непорочного Зачаття Діви Марії 1769 р.;
 - б) Костел Різдва Пресвятої Діви Марії 1742-1761 рр.;
 - в) Колегіальний костел Непорочного Зачаття Діви Марії;
 - г) Костел Кармелітів XVII ст. у Більшівцях.

8. Собори Опілля –

- а) Катедральний собор Воскресіння Господнього;
 - б) Собор Успіння Пресвятої Богородиці (1187 р.);
 - в) Манявський Хресто-Воздвиженський собор;
 - г) Святотроїцький собор у м. Івано-Франківськ.
9. Етнографічні музеї Опілля –
- а) Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття с. Крилос;
 - б) Приватний етнографічний музей «Просвіти» Р. Яворського;
 - в) Етнографічний музей (про творчість І. Франка, с. Лолин);
 - г) Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей.
10. Етнографічні фестивалі Опілля –
- а) етнографічні фестивалі «Писанка», «Полонинське літо»;
 - б) всеукраїнський фестиваль «Карпатський вернісаж»;
 - в) фестивалі «Мізунська звигода», «Козацькі вертепи»;
 - г) фестивалі «Різдво у Карпатах», «Великдень у Касмачі».
11. Лікувально-оздоровчі місця Опілля –
- а) санаторій «Джерела Прикарпаття» с. Н. Мізунь;
 - б) пансіонат «Гута» Надвірнянського району;
 - в) санаторії «Прикарпатський», «Смерічка»;
 - г) база відпочинку «Карпати» м. Яремче.
12. Туристичні комплекси Опілля –
- а) туркомплекси «Прикарпаття», «Гірський»;
 - б) туркомплекси с. Вишків, с. Мислівка та інші;
 - в) туркомплекси «Буковель», «Сріблясті водоспади»;
 - г) туркомплекси «Гуцульщина», «Верховина».
13. Рекреаційні місця Опілля –
- а) Верховинського і Ворохтянського лісництв;
 - б) Микуличанського і Дорівського лісництв;
 - в) Болахівського і Делятинського лісництв;
 - г) Яблунецького і Солотвинського лісництв.
14. Національні природні парки Опілля –
- а) Карпатський національний природний парк;
 - б) Національний природний парк «Гуцульщина»;
 - в) Галицький національний природний парк;
 - г) Національний природний парк «Синьогора».
15. Господарські заняття Опілля –
- а) тваринництво, землеробство, мисливство, рибальство;
 - б) вівчарство, тваринництво, збиральництво, мисливство;
 - в) землеробство, тваринництво, вівчарство, садівництво;

- г) хліборобство, землеробство, городництво, тваринництво.
16. Народні ремесла і промисли Опілля –
- а) ткацтво, кушнірство, килимарство, різьбярство, солеваріння;
 - б) гончарство, теслярство, бондарство, лозоплетіння, лимарство;
 - в) виробництво тканин, гарбарство, кушнірство, боднарство;
 - г) теслярство, столярство, переробка продуктів споживання.
17. Народний одяг Опілля –
- а) жіночі довгі вишиті сорочки, чоловічі домоткані сорочки і штани;
 - б) жіночі чорні або темні безрукавки та спідниці, вишиті низинкою;
 - в) білі домоткані сорочки, спідниці, чоловічі штани, прямі коужухи;
 - г) одяг із вишивкою, тканням, плетінням, із металевими прикрасами.
18. Основні етнографічні центри Опілля –
- а) Верховина, Косів, Яремче, Космач;
 - б) Снятин, Городенка, Тлумач, Коломия;
 - в) Долина, Богородчани, Мізунь, Рожнятів;
 - г) Галич, Рогатин, Крилос, Бурштин, Чесники.
19. Народні танці Опілля –
- а) Танець “Опільська трясунка”;
 - б) Танці “Голубка”, “Галичанка”;
 - в) Танці “Півторак”, “На галявині”;
 - г) Танці “Бойківчанка”, “Верховинка”.
20. Народні будівлі Опілля –
- а) житлово-господарський комплекс «довга хата» з високим дахом;
 - б) закритий житловими та господарськими будівлями двір (гражда);
 - в) однодільні, дводільні, тридільні селянські садиби із білою хатою;
 - г) традиційна садиба у формі видовженого чотирикутника.
21. Природні об’єкти Опілля –
- а) високогірні озера Несамовите, Марічейка, Росохан;
 - б) вухатий камінь на Чорногорі, скелі на горі Шпиці;
 - в) водоспад «Дівочі сльози», Прутський водоспад;
 - г) Скелі Довбуша, Манявський водоспад.
22. Гірські вершини Опілля –
- а) г. Говерла, г. Бребенескул, г. Піп Іван, г. Ребра;
 - б) г. Грегит, г. Біла Кобила, г. Бубенська, г. Ротило;
 - в) г. В. Сивуля, г. Попадя, г. Молода, г. Паренки;
 - г) г. Горгани, г. Середня, г. Хом’як, г. Кукул.
23. Туристичні маршрути Опілля –

- а) водний маршрут по річці Дністер – Дністровським каньйоном;
- б) вузькоколіяка «Карпатський трамвай» уздовж р. Мізунка;
- в) туристичні маршрути Чорногірським хребтом, Горганями;
- г) пішохідні маршрути до високогірних озер (Несамовитого та ін.).

24. Мінеральні джерела Опілля –

- а) мінеральне джерело «Буркут»;
- б) мінеральні води курорту Черче;
- в) мінеральні води курорту «Шешори»;
- г) мінеральні води «Горянка» с. Новий Мізунь.

25. Історичні пам'ятки Опілля –

- а) Обсерваторія 1938 р. на горі Піп Іван;
- б) Національний заповідник «Давній Галич»;
- в) Кедрові палати – давня резиденція А. Шептицького;
- г) Пам'ятник Роксолані, Садиба Рея ХІХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич – столиця Галицько-Волинської держави // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 40–57.
2. Горбаль У. Рекреаційно-туристичний потенціал Опілля та особливості використання етнокультурної спадщини регіону в туристичних атракціях / У. Горбаль // Вісник Львівського університету. — Львів, 2009. — Вип. 36. — С. 81–89.
3. Грабовецький В. Івано-Франківськ у пам'ятках історії та культури / Володимир Грабовецький, Богдан Гаврилів, Ганна Карась. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001. — 180 с.
4. Івано-Франківськ – туристичний центр Прикарпаття // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 10–29.
5. Історико-архітектурні пам'ятки Івано-Франківщини // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 30–39.
6. Мицкан Б. Туристичні ресурси Прикарпаття / Богдан Мицкан, Тарас Маланюк, Павло Горішевський, Ярослав Луцький // Краєзнавець Прикарпаття. — 2005. — № 5. — С. 69–72.
7. Моє місто : Хрестоматія (з історії Івано-Франківська) / [автор ідеї, упорядник та науковий редактор Іван Монолатій ; ред. кол. : І. Бондарев, М. Головатий, З. Жеребецький (голова) та ін.]. — Івано-Франківськ : “Лілея НВ”, 2012. — 672 с.
8. Опілля : Монографія / [ред. кол. : Я. Клюба, О. Береговський, Л. Бойко та ін.; відп. за випуск В. Дідух]. — Галич, 2010. — 208 с.
9. Опілля // Прикарпаття: спадщина віків / [автор ідеї та гол. ред. М. Кугутяк]. — Львів : “Манускрипт”, 2006. — С. 470–471.
10. Путівник : Золоте кільце Івано-Франківщини // Україна. — 2008. — № 6 (2025). — С. 48–49.
11. Рогатин – серце Опілля // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 58–65.
12. Рудницький А. Галич як перспективний осередок європейського туризму / Андрій Рудницький // Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України : Матеріали Міжнародної наукової конференції / [відп. за випуск В. Дідух]. — Галич : “Давній Галич”, 2008. — С. 26–32.
13. Устинський В. Івано-Франківськ туристичний: середмістя / Володимир Устинський // Західний кур'єр. — 2013. — 14 листопада. — С. 18.
14. Устинський В. Івано-Франківськ – туристичний центр Прикарпаття / Володимир Устинський // Західний кур'єр. — 2012. — № 48 (1361). — 29 листопада. — С. 18.

РОЗДІЛ IV НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ ПОКУТТЯ

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

- 4.1. Особливості покутського регіону.
- 4.2. Етнотуристична діяльність краю.
- 4.3. Давні й сучасні ресурси території.
- 4.4. Організація ностальгічного туризму в краї.

1. Покуття – історико-етнографічний регіон Івано-Франківщини із врожайними ланами, чепурними селами, зеленими садами. Площа Покуття в межах Івано-Франківської області становить 3083 км², населення – 359,2 тис. осіб, щільність населення – 1094 осіб, у місті – 2100 осіб.

Покуття було заселено 40 тис. років тому. У першому тисячолітті н. е. та в часи Галицько-Волинського князівства воно було густозаселеним краєм. Татаро-монгольська навала в сер. XIII ст. та пізніші набіги руйнували край. Найстаріші поселення: Тисмениця (1143р.), Снятин (1158р.), Тлумач (1213р.), Коломия (1240р.), Старий Гвіздець (1373р.), Стрільче (1375р.), Незвисько (1378р.). Протягом XIV-XVIII ст. на Покутті виникло 236 населених пунктів.

Покуття знаходиться в межах Дністра і Пруту. На сході Покуття входить в Буковину, на заході обмежене Станіславською низовиною. За адміністративно-територіальним поділом – це території Снятинського, Городенківського, Тлумацького, північно-східна частина Тисменицького, Коломийського (без південної частини) районів. Назва *Покуття* трапляється в пам'ятках XIV ст. Походження її має багато припущень, але найближчою до істини є гіпотеза про те, що Покуття знаходиться між річками Дністер і Прут, які тут найближче сходяться, утворюючи кут. Покутяни розмовляють покутським говором.

На Покутті найродючіші землі в межах Івано-Франківської області. Тому головними заняттями покутян є землеробство і тваринництво. Досить поширені на Покутті і городництво та садівництво. Основним промислом є переробка продуктів споживання, а ремеслами – виготовлення знарядь праці, одягу, теслярство, столярство, переробка сільськогосподарської продукції.

Покутський одяг вирізняється стриманістю і привабливістю. У жіночому одязі основними елементами є довгі вишиті сорочки, вовняні опинки, широкі й вузькі пояси, багато прикрас. Жіночий одяг належить до кращих зразків українського одягу. У чоловіків – білі домоткані сорочки і штани.

Основу харчування покутян становлять продукти землеробства і тваринництва. Кожна селянська родина забезпечувала себе їжею з власного господарства, проживаючи на врожайних чорноземах. Покутяни завжди харчувалися краще від гуцулів і бойків. Рецептúra покутських страв завжди досить широка і відзначається високою смаковою якістю. Народна будівельна творчість Покуття має багато своїх особливостей. Покутські села здебільшого розташовувалися у низинах. У них переважала нерегулярна система планування з мережею кривих і тісних вулиць. Хати і господарські будівлі досить близькі до подільських і центральноукраїнських.

2. Передумовами розвитку туристичної галузі Покуття є вигідне географічне положення (знаходиться в межиріччі Дністра і Пруту); чинники територіального поділу праці (особливі умови регіону дозволяють забезпечувати задоволення суспільних потреб в рекреаційних послугах); порівняно висока екологічна безпека регіону (зазнав менших втрат, ніж інші регіони, і в багатьох місцях зберіг свій первинний стан, що досить важливо для розвитку туризму й відпочинку); могутній потенціал для розвитку різних видів туризму (мальовничі ландшафти та рельєф, особливо Дністровського каньйону); економічна конкурентоспроможність туристичної сфери.

За останні роки простежується підвищена зацікавленість туристів до етнокультурної спадщини покутян, які у свою чергу намагаються зберігати, відтворювати і популяризувати власні звичаї й традиції. Усі такі намагання є не марними, адже мешканці Покуття, покутські громади є спадкоємцями багатой культурної спадщини попередніх поколінь. Етнографічна специфіка Покуття виражена багатьма елементами різних ділянок побуту і традиційної культури, що простежуються у покутському будівництві, промислах і ремеслах, народному одязі, орнаментиці й колористиці вишивки, багатстві народної духовної творчості, звичаях та обрядах. Нині більшість міст і сіл Покуття зберегли свою історичну неповторність, що дасть можливість із досягненням економічної стабільності та прогресивності значно підвищити туристичну привабливість покутського краю.

Покуття багате історико-архітектурними пам'ятками, що зберігають автентичний образ нації. Особливо цінними і привабливими є пам'ятки сакральної архітектури та замки Чернелиці й Раківця Городенківського району. Раковецький замок розміщений на високому скелястому правому березі річки Дністра, біля села Раковець, а Чернелицький замок – на правому березі Дністра, біля селища Чернелиця. До унікальних найбільш визначних пам'яток належить Благовіщенська церква у Коломиї (1587 р.), монастирський комплекс Бернардинського ордену у селищі Гвіздець (костел, келії та дзвіниця).

Важливою складовою частиною розвитку етнотуризму на Покутті є популяризація діяльності центрів народних промислів, що можуть виступати туристично привабливими об'єктами. Для урізноманітнення подорожей, екскурсій, що пропонуються, ознайомлення з осередками народних промислів необхідно поєднувати з освітньо-пізнавальними та санаторно-курортними програмами, що підсилить зацікавленість туристів.

Основними складовими частинами організації етнотуризму та туристичної діяльності загалом Покуття можна вважати відвідування цікавих місць і пам'яток у сільських місцевостях (церков, історичних парків, музеїв, млинів тощо); участь у місцевих заходах, сакральних і професійних святах (ходи, ярмарки, фестивалі, виставки тощо); спостереження за працею майстрів народних промислів (різьба, живопис, кераміка, вишивка, плетіння); участь у фольклорних заходах, народних забавах; вивчення історії та легенд покутського регіону; спостереження за приготуванням страв і навчання готування місцевих страв, випічки хліба; дегустація страв регіональної кухні.

3. Духовним надбанням Покуття стала музейна справа і насамперед етнографічні музеї. Останні вивчають та експонують етнографічні колекції, що знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурою різних етнічних спільнот та історичних періодів. Серед етнографічних покутських музеїв першість належить музею «Писанка» у місті Коломия, де знаходиться понад 12 тис. експонатів з України та діаспори. Єдиний у світі музей писанкового розпису є свідченням найяскравішого прояву талантів, збереження пам'яті народу, адже історія писанкарської справи сягає дохристиянських часів.

Етнографічна специфіка Покуття широко представлена і цінними етнографічними та краєзнавчими матеріалами в Музеї народного мистецтва Гуцульщини й Покуття імені Й. Кобринського м. Коломия. Експонати музею є доказом того, що народно-декоративне прикладне мистецтво Покуття у всіх його різноманітних проявах є унікальним етнокультурним явищем, складовою частиною національної мистецької спадщини України. Колекції музею нараховують понад 50 тис. одиниць і відображають усі види традиційного народного мистецтва гуцулів та покутян від XVI ст. до сьогодні.

Для збереження й пошанування етнографічної спадщини Покуття відкрито й Музей історії та етнографії Покуття у м. Городенка. Тут зберігаються копії різних історичних документів, предмети побуту, народний одяг, книги. Поповненню і збагаченню музею спонукає і проведення обласного фестивалю «Покутські джерела», учасники якого бажають оглянути й етнографічну спадщину Покуття, здійснити туристичну подорож Покуттям, відвідати найбільші й найвизначніші міста Покуття.

У межах Покуття найбільше музеїв все-таки зосереджено в Коломийському районі і самій Коломійі: Музей історії міста Коломійі, Історико-краєзнавчий музей О.Довбуша с. Печеніжин, Музей старовинного Покуття «Просвіта» м. Коломия, Приватний етнографічний музей «Просвіти» Р. Яворського м. Коломия та інші. Особливістю музеїв Коломийщини є те, що вони поєднують основні свої функції із науково-дослідними та освітніми, формуючи таким чином базу для наукових досліджень. Велику роль у популяризації та розвитку народного мистецтва Покуття відіграють етнографічні та господарсько-промислові виставки. Мистецькі вироби Покуття експонуються в різних містах (Косові, Івано-Франківську, Тернополі, Львові). Виставки дають поштовх до заснування промислових мистецьких шкіл (напр., школа художньої обробки дерева).

Покуття приваблює туристів і матеріальною культурою, до якої належать насамперед старовинні будівлі, замкові споруди, релігійні святині. Особливу увагу привертають Раковецький і Чернелицький замки XVII ст. Перший збудував галицький підчаший Домінік-Войцех Беншовський. У період Барської конфедерації замок спалили, відтоді він не піднімався з руїн. Другий збудований за кошти брацлавського воєводи М. Чарторийського, зазнав пошкоджень під час війни з турками, відіграв значну роль під час польсько-турецької війни і був найбільшою східною фортецею Речі Посполитої на правому березі Дністра.

Покутський край становить своєрідний локальний етнографічний район Івано-Франківщини. Його етнографічна специфіка виражена передусім багатьма характерними елементами різних ділянок побуту і традиційної культури, що особливо помітні, порівняно з етнографією суміжних Поділля (на півночі) і Гуцульщини (на південному заході), Буковини (на південному сході). Це самобутні етнокультурні реалії, що простежуються в традиційному покутському будівництві, народному одязі з особливо багатим розмаїттям головних уборів, орнаментиці і колористиці вишивки, у багатьох звичаях, обрядах, у фольклорі, танцях, місцевих ремеслах і промислах.

За багатьма показниками галицько-покутський етнографічний ареал на сході продовжується на територію суміжної Буковини. Ця спільність є і в народній мові (покутсько-буковинському говорі). Сама назва *покутяни*, вживана сусідами і самими жителями цього краю, не тільки похідна від історико-етнографічного чи адміністративного поняття, а й має етнографічний зміст, виступає як назва однієї з локальних українських етнографічних груп.

Оскільки головними господарськими заняттями Покуття були хліборобство та землеробство, то й більшість обрядів стосувалася цих робіт. Покутяни створили чимало своєрідних замовлянь, ритуалів і ворожінь, що повинні були сприяти підвищенню та збереженню врожаю. Вони виконувалися під час календарних свят, особливо зимових – Різдво, Новий рік, Водохрестя, а також ними розпочинали або завершували всі хліборобські роботи: оранку, сівбу, просапку, жнива, молотьбу тощо. Такий підхід до обробки землі і вирощування культур спричинив на Покутті багату звичаєво-обрядову аграрну культуру, яка дивує світ до цього часу. Серед промислів і ремесел на Покутті були поширені ковальство, ткацтво, обробка шкіри, кушнірство, шевство, кравецтво, теслярство, столярство, бондарство та ін. Із декоративно-прикладного мистецтва – вишивка, писанкарство, іграшки, настільні розписи, виготовлення інтер'єрних та обрядових прикрас тощо.

Звичаї й обряди Покуття охоплюють всі ділянки громадського, родинного та суспільного життя. Складовою частиною духовної культури були календарні свята й обряди. В аграрному календарі не було різкого розмежування між сезонами. Кожний з них плавно переходив у наступний, утворюючи нескінченний кругообіг, чергування періодів праці й відпочинку. Найсприятливішим для селянського дозвілля вважався осінньо-зимовий період. Він і найбільше насичений святковими подіями.

Святом, коли “вводиться літо в зиму”, наші предки називали Введення (4 грудня), з яким на Покутті пов'язані прикмети і прогнози на цілий рік. Цей день вважався початком нового господарського циклу. 13 грудня на “Свято Андрея” дівчата ще й тепер ворожать, щоб дізнатися, чи вийдуть в цьому році заміж і яким буде майбутній чоловік. На “Свято Миколая” 19 грудня родичі кладуть дітям під подушки подарунки. Серед січневих свят особливо виділяється період двадцятидення з Різдвом, Новим роком, Водохрестям. Відповідними святами на Покутті наповнені і весняний, літній та осінній цикли. До родинної обрядовості входять звичаї та обряди щодо народження, одруження й смерті людей.

4. Організація туристичної діяльності в покутському краї становить:

1) *заглиблення в історію краю* (Покутська земля входила до складу Київської-Руської держави, до Галицько-Волинського князівства; як окраїнна провінція зазнавала нападів завойовників; кілька разів була поневолена угорськими феодалами, з 1387 р. – шляхетською Польщею; жителі брали участь у національно-визвольній боротьбі, опришівському русі; у 1772–1918 рр. Покуття входило до Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) монархії);

2) *подорожування* найбільшими містами краю (Тисмениця, Тлумач, Городенка, Снятин) та окремими визначними місцевостями;

3) *ознайомлення* з історичними пам'ятками та місцями краю (Раковецький і Чернелицький замки Городенківщини);

4) *відвідування* духовних святинь (церква Успіння Пресвятої Богородиці XVIII ст. у м. Городенка, Костел Непорочного Зачаття Діви Марії 1760 р. у м. Городенка; старовинні церкви й каплиці в районах краю);

5) *вивчення* музейного спадку й надбання краю (Музей Марка Черемшини (м. Снятин), Музей Василя Касіяна (м. Снятин), Музей Василя Андрусяка (м. Снятин), Музей Василя Стефаніка (с. Русів, Снятинський район));

6) *планування* місцевого активного відпочинку біля або в межах певного географічного об'єкта – озера, гори, ріки, скелі тощо (центр дельтапланеризму (на північний захід від с. Чернелиця Городенківського району) та ін.);

7) *здійснення* протяжних пішохідних маршрутів (напр., Дністровським каньйоном (відрізок у 250 км від гирла Золотої Липи до гирла Збруча, уздовж цього маршруту сотні історичних та природних пам'яток – замки, монастирі, скелі, гроти, печери, водоспади, реліктова рослинність, початок маршруту неподалік від с. Чернелиця), проща до чоловічого монастиря у с. Погоня Тисменицького району);

8) *участь* у фестивалях, святах, календарних і родинних обрядах, народних і самодіяльних концертах та ін. (“Покутський фестиваль” тощо).

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Специфіка Покуття як східного регіону області.
2. Рівень розвитку етнотуристичної діяльності регіону.
3. Історична спадщина і сучасне надбання Покуття.
4. Етнотуристична привабливість покутського краю.
5. Основні етноцентри, етнонапрями й етноресурси.
6. Відродження минулих традицій, звичаїв, обрядів.
7. Особливості покутських етнографічних заходів.
8. Перспективи розвитку етнотуризму в регіоні.
9. Ведення рекламно-інформаційної діяльності.
10. Організація етнотурів і етнозаходів у краї.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Заняття 1

Специфіка Покуття як східного регіону області

1. Історія й етнографія Покуття.
2. Духовна й матеріальна культура регіону.
3. Народні промисли й ремесла, звичаї й обряди краю.

Заняття 2

Етнографічний туризм Покуття

1. Передумови й перспективи розвитку етнотуризму.
2. Етнографічні ресурси для туристичної діяльності.
3. Проектування етнографічного туризму в краї.

САМОСТІЙНА РОБОТА

(виконання самостійних робіт, завдань, проектів)

1. Історія Покуття в хронологічному вигляді.
2. Етнографія Покуття зі всіма складовими частинами.
3. Зумовленість етнографії Покуття історичними чинниками.
4. Вплив специфіки регіону на розвиток його туристичної сфери.
5. Етнотуризм як складова туристичної індустрії Покуття.
6. Сукупність етноресурсів для розвитку туристичної галузі.
7. Залежність етнотуризму від різних чинників і впливів.
8. Державне забезпечення етнотуризму Покуття.
9. Поєднання етнотуризму з іншими різновидами.
10. Визначення специфіки етнотуризму Покуття.
11. Регіональне провадження етнотуризму в краї.
12. Плани перспективного розвитку етнотуризму.

ІДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

(написання рефератів)

1. Історія становлення етнотуризму Покуття.
2. Сучасний стан етнографічного туризму Покуття.
3. Основні етноресурси туристичного Покуття.
4. Провідні центри етнотуризму Покуття.
5. Сучасні етнографічні фестивалі Покуття.
6. Народні етносвята й етнообряди покутян.
7. Відродження духовної етнокультури покутян.
8. Відновлення історичних пам'яток Покуття.
9. Роль духовних святинь у розвитку етнотуризму.
10. Музейна справа як складова етнотуризму краю.
11. Сакральна культура краю в організації туризму.
12. Етнографічні тури й подорожі Покуттям.
13. Етнотуризм як складова державної програми.
14. Підняття етнотуризму краю до високого рівня.

15. Програма перспективного розвитку етнотуризму.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Покуття –
 - а) східна частина Івано-Франківщини;
 - б) північна частина Івано-Франківщини;
 - в) західна частина Івано-Франківщини;
 - г) південна частина Івано-Франківщини.

2. Територія Покуття
 - а) частини Галицького, Коломийського районів;
 - б) частини Калуського, Рогатинського районів;
 - в) частини Тлумацького, Снятинського районів;
 - г) частини Рожнятівського, Долинського районів.

3. Основні міста Покуття –
 - а) Богородчани, Долина, Болехів, Калуш;
 - б) Коломия, Снятин, Городенка, Тлумач;
 - в) Верховина, Косів, Надвірна, Яремче;
 - г) Галич, Рогатин, Бурштин, Станіслав.

4. Замкові споруди Покуття –
 - а) Раковецький і Чернелицький замки XVII ст.;
 - б) Манявський скит Богородчанського району;
 - в) Пнівський замок Надвірнянського району;
 - г) Галицький старостинський замок XIV ст.

5. Монастирі Покуття –
 - а) Дорівський чоловічий монастир;
 - б) Погінський чоловічий монастир;
 - в) Гошівський чоловічий монастир;
 - г) Івано-Франківський чоловічий монастир.

6. Давні церкви Покуття –
 - а) Церква Успіння Пресвятої Діви Марії;
 - б) Церква Святого Пантелеймона XIII ст.;
 - в) Церква Святого Миколая XIV ст.;
 - г) Церква Святого Миколая у Гошеві.

7. Костели Покуття –
 - а) Костел Непорочного Зачаття Діви Марії 1769 р.;
 - б) Костел Різдва Пресвятої Діви Марії 1742-1761 рр.;
 - в) Колегіальний костел Непорочного Зачаття Діви Марії;
 - г) Костел Кармелітів XVII ст. у Більшівцях.

8. Собори Покуття –

- а) Катедральний собор Воскресіння Господнього;
 - б) Собор Успіння Пресвятої Богородиці (1187 р.);
 - в) Манявський Хресто-Воздвиженський собор;
 - г) Святотроїцький собор у м. Івано-Франківськ.
9. Етнографічні музеї Покуття –
- а) Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття с. Крилос;
 - б) Приватний етнографічний музей «Просвіти» Р. Яворського;
 - в) Етнографічний музей (про творчість І. Франка, с. Лолин);
 - г) Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей.
10. Етнографічні фестивалі Покуття –
- а) етнографічна програма «Покутський фестиваль»;
 - б) всеукраїнський фестиваль «Карпатський вернісаж»;
 - в) фестивалі «Мізунська звигода», «Козацькі вертепи»;
 - г) фестивалі «Різдво у Карпатах», «Великдень у Касмачі».
11. Лікувально-оздоровчі місця Покуття –
- а) санаторій «Джерела Прикарпаття» с. Н. Мізунь;
 - б) пансіонат «Гута» Надвірнянського району;
 - в) санаторії «Прикарпатський», «Смерічка»;
 - г) база відпочинку «Карпати» м. Яремче.
12. Туристичні комплекси Покуття –
- а) туркомплекси «Прикарпаття», «Гірський»;
 - б) туркомплекси с. Вишків, с. Мислівка та інші;
 - в) туркомплекси «Буковель», «Сріблясті водоспади»;
 - г) туркомплекси «Гуцульщина», «Верховина».
13. Рекреаційні місця Покуття –
- а) Верховинського і Ворохтянського лісництв;
 - б) Микуличанського і Дорівського лісництв;
 - в) Болахівського і Делятинського лісництв;
 - г) Яблунецького і Солотвинського лісництв.
14. Національні природні парки Покуття –
- а) Карпатський національний природний парк;
 - б) Національний природний парк «Гуцульщина»;
 - в) Галицький національний природний парк;
 - г) Національний природний парк «Синьогора».
15. Господарські заняття Покуття –
- а) тваринництво, землеробство, мисливство, рибальство;
 - б) вівчарство, тваринництво, збиральництво, мисливство;
 - в) землеробство, тваринництво, вівчарство, садівництво;

- г) хліборобство, землеробство, городництво, тваринництво.
16. Народні ремесла і промисли Покуття –
- а) ткацтво, кушнірство, килимарство, різьбярство, солеваріння;
 - б) гончарство, теслярство, бондарство, лозоплетіння, лимарство;
 - в) виробництво тканин, гарбарство, кушнірство, боднарство;
 - г) теслярство, столярство, переробка продуктів споживання.
17. Народний одяг Покуття –
- а) жіночі довгі вишиті сорочки, чоловічі домоткані сорочки і штани;
 - б) жіночі чорні або темні безрукавки та спідниці, вишиті низинкою;
 - в) білі домоткані сорочки, спідниці, чоловічі штани, прямі коужухи;
 - г) одяг із вишивкою, тканням, плетінням, із металевими прикрасами.
18. Основні етнографічні центри Покуття –
- а) Верховина, Косів, Яремче, Космач;
 - б) Снятин, Городенка, Тлумач, Коломия;
 - в) Долина, Богородчани, Мізунь, Рожнятів;
 - г) Галич, Рогатин, Крилос, Бурштин, Чесники.
19. Народні танці Покуття –
- а) Танець “Опільська трясунка”;
 - б) Танці “Голубка”, “Галичанка”;
 - в) Танці “Півторак”, “На галявині”;
 - г) Танці “Бойківчанка”, “Верховинка”.
20. Народні будівлі Покуття –
- а) житлово-господарський комплекс «довга хата» з високим дахом;
 - б) закритий житловими та господарськими будівлями двір (гражда);
 - в) однодільні, дводільні, тридільні селянські садиби із білою хатою;
 - г) традиційна садиба у формі видовженого чотирикутника.
21. Природні об’єкти Покуття –
- а) високогірні озера Несамовите, Марічейка, Росохан;
 - б) вухатий камінь на Чорногорі, скелі на горі Шпиці;
 - в) водоспад «Дівочі сльози», Прутський водоспад;
 - г) Скелі Довбуша, Манявський водоспад.
22. Гірські вершини Покуття –
- а) г. Говерла, г. Бребенескул, г. Ребра;
 - б) г. Грегит, г. Біла Кобила, г. Ротило;
 - в) г. г. Попадя, г. Молода, г. Паренки;
 - г) г. Біла, г. Писаний Камінь.
23. Туристичні маршрути Покуття –

- а) водний маршрут по річці Дністер – Дністровським каньйоном;
- б) вузькоколіяка «Карпатський трамвай» уздовж р. Мізунка;
- в) туристичні маршрути Чорногірським хребтом, Горганями;
- г) пішохідні маршрути до високогірних озер (Несамовитого та ін.).

24. Мінеральні джерела Покуття –

- а) мінеральне джерело «Буркут»;
- б) мінеральні води курорту Черче;
- в) мінеральні води курорту «Шешори»;
- г) мінеральні води «Горянка» с. Новий Мізунь.

25. Історичні пам'ятки Покуття –

- а) Обсерваторія 1938 р. на горі Піп Іван;
- б) Національний заповідник «Давній Галич»;
- в) Костел Непорочного Зачаття Діви Марії 1769 р;
- г) Пам'ятник Роксолані, Садиба Рея ХІХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття / Д. Г. Бучко. — Львів : «Світ», 1990. — 142 с.
2. Великочий В. С. Українсько-польська монументальна спадщина Покуття як чинник розвитку ностальгічного туризму в краї // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2010. — Вип. 2. — С. 38–47.
3. Водний маршрут по річці Дністер // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 146–159.
4. Гнатюк М. Красною гір натхненні : Народне мистецтво Гуцульщини та Покуття (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) : Майстри, школи, музеї / М. Гнатюк, М. Грепиняк. — Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2010. — 322 с.
5. Етнографія Покуття // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 328–365.
6. Мистецтво Покуття // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 366–395.
7. Никифорок В. Старожитності Городенківщини (у фактах, легендах, домислах) / В. Никифорок, Р. Смеречанський. — Снятин : «Над Прутом», 1995.
8. Покуття // Прикарпаття: спадщина віків / [автор ідеї та гол. ред. М. Кугутяк]. — Львів : “Манускрипт”, 2006. — С. 464–465.
9. Покуття : Історико-етнографічний нарис / [автор ідеї та керівник авторського колективу В. Марчук ; гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — 456 с.
10. Покутський діалект // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 396–415.
11. Путівник : Золоте кільце Івано-Франківщини // Україна. — 2008. — № 6 (2025). — С. 48–49.
12. Твердині Городенківщини // Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — С. 116–121.
13. Федорак В. В. Етнотуризм на Покутті : особливості та перспективи розвитку / В. В. Федорак // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 2 (5). — С. 92–100.
14. Цуцман І. Я. Музеї Покуття та їх місце в збереженні історико-культурної спадщини краю (на прикладі Коломийського району) / І. Я. Цуцман // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 2 (5). — С. 82–91.
15. Цуцман І. Я. Проблеми збереження і використання сакральної архітектури Покуття / І. Я. Цуцман // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 1 (4). — С. 61–76.

ВИСНОВКИ

Сучасні швидкоплинні суспільні процеси створюють умови, за яких у людей виникають нові потреби та можливості їх задоволення, відтак постійно зростає попит на етнотуристичні послуги. Останні стають чи не визначальними в презентації специфіки регіону і в організації його туристичної діяльності.

На сучасному етапі збереження етнографічної самобутності набуває не тільки регіонального, а й національного значення: забезпечує поштовх для відродження й розвитку традиційної культури (сакральної й народної архітектури, мистецтва, промислів, ремесл); через етнотуризм мешканці урбанізованих територій, де панує масова уніфікована культура, мають можливість пізнавати справжні традиції регіону.

Традиційна етнокультура може становити значну складову частину національного туристичного продукту на ринку міжнародного туризму, підґрунтя цього було закладене з проголошенням Незалежності України, коли розпочалося комплексне вивчення історичних, етнографічних, етнологічних, релігійних, демографічних та інших досліджень Українських Карпат. Унаслідок тривалого періоду бездержавності на теренах України об'єктивно закріпилися внутрішні відмінності в межах одного етносу, які знайшли своє відображення в традиційній архітектурі, національному одязі, звичаях та обрядах.

Для підвищення привабливості етнографічного туризму в Івано-Франківській області та в західноукраїнському регіоні загалом необхідно приділити увагу зростанню якості послуг; модернізувати та реконструювати об'єкти розміщення, а також залучити інвестиції. Для подальшого чіткішого визначення й структуризації критеріїв, за допомогою яких можна було би відрізнити етнографічний туризм від інших видів туризму та сегментувати його за формами організації дозвілля, необхідно закріпити низку вимог.

Основною метою розвитку етнографічного туризму в Івано-Франківській області на сучасному етапі є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та зовнішньому ринках туристичного продукту, здатного максимально задовольнити найвибагливіші смаки й уподобання туристів. А основними засадами формування конкурентних переваг підприємств туристичної індустрії є ефективна державна і муніципальна політика, яка забезпечила би раціональне використання та збереження туристичних ресурсів, створення ефективної системи туристичної діяльності для забезпечення потреб туризму та становлення туризму як галузі економіки.

Етнічна культура населення України є невичерпним ресурсом для розвитку туризму, значення такого туристичного ресурсу сьогодні особливо зростає, набуваючи самостійної цінності. Тому на сучасному етапі дедалі більшої популярності набуває етнотуризм, що визначається як *етнічний туризм* або *етнографічний туризм*. З таких термінологічних визначень найбільш доцільним і виправданим є термін *етнографічний туризм*, оскільки він найбільшою мірою відповідає суті вказаного різновиду туризму і дійсно охоплює всю етнографію (духовну й матеріальну культуру, народні промисли й ремесла та інше, що стали специфікою певного народу, етногрупи).

В умовах існування й розвитку незалежної демократичної України здійснюється комплексне вивчення історичних, етнографічних, етнологічних, історико-економічних, історико-демографічних та інших досліджень Українських Карпат. Основними завданнями в такому напрямі є дослідження етнічно-регіональних аспектів історії, зокрема етнокультурних та соціально-економічних перетворень; створення узагальнених наукових праць. Внаслідок складної історичної долі на теренах України об'єктивно закріпилися внутрішні відміни в межах одного етносу, які знайшли своє відображення в діалектах та особливостях української мови, традиційної архітектури, національного одягу, звичаях та обрядах. З урахуванням цього значної ваги набувають етнокультурні дослідження Прикарпаття як одного з історико-етнографічних регіонів України, що має власний духовний, побутовий і господарський устрій. А складовою частиною Прикарпаття, найбільш зануреною в Українські Карпати є Івано-Франківська область з різними регіональними відмінностями.

Для Івано-Франківської області актуальним стало питання збереження всієї власної етнокультурної спадщини. Упродовж багатьох століть етнічним групам, що заселяють Івано-Франківщину, було притаманне гармонійне співіснування з гірською природою, тому й етнічні групи не змогли асимілюватися, натомість зберегли національну самобутність. Найбільш показовим це є під час проведення етнографічних заходів (свят, фестивалів, походів, конкурсів, турнірів тощо).

Івано-Франківщина має досить великі ресурси для розвитку етнографічного туризму в цьому прикарпатському краї загалом і в окремих його регіонах: бойківському, гуцульському, опільському, покутському. Разом з тим, має мати належну програму здійснення етнотуристичної діяльності. На сучасному ж етапі етнотуристична діяльність на Івано-Франківщині може реалізовуватися в багатьох напрямках: розвиток туристичної інфраструктури краю, дорожньо-транспортної мережі; створення інформаційних центрів для збирання, опрацювання й оновлення туристичної інформації; аналізування ринку етнічних послуг з метою визначення кола потенційних клієнтів; створення гостинних дворів, туристичних комплексів та формування реклами про них; відновлення регіональних селянських промислів, ремесел, звичаїв та обрядів; проведення архітектурно-рекреаційної реконструкції туристичних об'єктів; проведення конкурсів, фестивалів, концертів у межах етноцентрів; розширення міжнародних зв'язків для надання необхідної та ефективної інформації щодо етнічного туризму; формування нових регіональних туристичних маршрутів, стежок, подорожей.

Етнографічний туризм із відновленням необхідних етноресурсів, зі створенням основних етнопродуктів, піднесенням провідних етноцентрів може стати одним із визначальних різновидів туристичної діяльності в Івано-Франківській області і в окремих її етнографічних регіонах.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

1. Архітектурні споруди – об'єкти туристського споглядання, що поділяються на громадські, сакральні (культові), фортифікаційні і технічні; на практиці архітектурні споруди з високим рівнем атрактивності доволі часто мають багатофункціональне призначення і використання (у них можуть розміщуватися готелі, ресторани, музеї тощо), але в більшості архітектурні актракції мають пряме застосування (напр., сакральні споруди).

2. Бальнеотерапія – методи лікування, профілактики і відновлення порушених функцій організму із застосуванням природних та штучно виготовлених мінеральних вод на курортах і в некурортних умовах.

3. Грязелікування – метод лікування, профілактики захворювань організму з використанням пелоїдів, тобто лікувальних грязей різноманітного утворення, на курортах і в некурортних умовах.

4. Дзвіниця – це споруда для розміщення дзвонів і дзвоніння, яка зводилася і зводиться недалеко від церкви, у межах церковної огорожі; походженням дзвіниці сягають готичної доби і виникли з оборонних веж, що тривалий час служили для релігійних потреб за відсутності церков; напр., сучасний дзвонарський комплекс монастиря святих отців Василіян у с. Гошів (Долинський район).

5. Духовно-паломницький туризм – вид паломницького туризму, під яким розуміють поїздки туристів до центрів духовної практики, нар., у країнах Сходу – до Індії, Тибету, Китаю, Непалу, Японії; цей туризм тісно пов'язаний з оздоровчим туризмом, бо багато духовних центрів є одночасно місцями духовного й фізичного оздоровлення (напр., в Індії аюрведа – комплексна практика лікування, оздоровлення, омолодження організму і запобігання захворювань, що виникають через порушення між енергією людини і Всесвітом).

6. Етнічний (у перекладі з грецької мови означає племінний, народний) – той, який стосується якого-небудь народу, його культури, який належить йому.

7. Етнографічна група – територіальна частина етносу, яка вирізняється особливостями традиційної, матеріальної і духовної культури, побуту, інколи діалектом; такими групами є гуцули, бойки, лемки, покутяни, подоляни, волиняни та інші.

8. Етнографічний центр – це такі центри етнографічної культури, де щороку відбуваються етнічні фестивалі, напр., Коломия (фестиваль «Писанка»), Косів (свято Івана Купала), Космач (фестиваль «Великдень у Космачі»), Верховина (фестиваль «Різдво у Карпатах»), Івано-Франківськ (осінній фестиваль народного прикладного мистецтва «Карпатський вернісаж»).

9. Етнографічний туризм – один із різновидів туризму, що передбачає ознайомлення з певним етносом, етнічною групою, певними етнічними ознаками народу, тобто включає обов'язково етнографічну частину (перегляд, вивчення етнографічних ресурсів краю – адміністративної території, географічної території, історичної території).

10. Етнографія – 1) наука, яка вивчає культуру й побут народів світу, їх розселення, основи й закономірності культурно-історичного розвитку; 2) безпосереднє спостереження, описування й оцінка певної діяльності членів будь-якої соціальної групи.

11. Етнос – стійке об'єднання людей, що історично склалося на певній території на ґрунті спільного походження; характеризується єдиною мовою, культурою, побутом, психікою, самосвідомістю; вживається в значенні “народ”.

12. Етнофестиваль – це фестиваль, який проводиться в певному етнографічному центрі з метою популяризації народних традицій та культури регіону, представлення різних ремесел; у ньому беруть участь народні майстри та умільці; ознайомлює туристів з етнографічними особливостями краю.

13. Етнофестивальний туризм – це такий вид туризму, що відповідає вимогам організації фестивального туризму, але центральною в етнофестивальному туризмі є етнографічна частина.

14. Замок – укріплене житло феодала середньовічної доби з оборонними, господарськими, культовими та іншими будівлями, зазвичай оточене високим кам'яним муром із кількома вежами; великий поміщицький будинок, палац, напр., Старостинський замок XIV–XVII ст. (м. Галич), Пнівський замок XVI ст. (Надвірнянський район), Раковецький і Чернелицький замки XVII ст. (Городенківський район).

15. Інклюзив-тур – основний вид індивідуальних або групових турів, який реалізується у сфері організованого туризму і є чітко спланованою (за часом, маршрутом, терміном, туристичним пакетом і якістю послуг) поїздкою, що реалізується споживачеві як неподільний товар за загальною вартістю, яка охоплює вартість обслуговування і проїзду за маршрутом.

16. Історико-етнографічний район – це територія, яка в силу природно-географічних умов, історичних особливостей або виділення її як адміністративної одиниці склалася як окрема структура. До складу району можуть одночасно входити частини етнографічних груп, історико-етнографічних регіонів (напр., на території Галичини проживають бойки, гуцули, лемки, покутяни, опільчани).

17. Історико-етнографічний регіон – це територія, що вирізняється комплексом етнокультурних прикмет (народною архітектурою, одягом, господарськими заняттями тощо), які сформувалися внаслідок ландшафтно-кліматичних, історичних особливостей; приваблюють туристів унікальними та своєрідними звичаями, традиціями та обрядами.

18. Заказник – природна територія (акваторія), створена з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів без вилучення земельних ділянок, водних та ін. природних об'єктів у їх власників або користувачів.

19. Карпатський етнофестиваль – це щорічний етнографічний фестиваль народно-прикладного мистецтва, який проводиться в перші дні осені в Івано-Франківську під назвою «Карпатський вернісаж», збирає багато умільців зі всієї країни і приваблює своє атракцією; представляє близько сорок видів

народних промислів та ремесел; може виступати центральним елементом туристичного продукту і складовою частиною екскурсійного туру.

20. Кліматотерапія – сукупність методів лікування та профілактики захворювань організму з використанням дозованого впливу кліматопогодних факторів і спеціальних кліматопроцедур на організм людини, напр., в умовах чистого й свіжого гірського повітря.

21. Костел – це римо-католицький храм, напр., костел св. Станіслава XVI ст. (с. Липівка Рогатинського району), костел св. Анни XVII ст. (м. Рогатин), костел Непорочного Зачаття Діви Марії XVIII ст. (м. Городенка), костел Кармелітів XVIII ст. (с. Більшівці Галицького району).

22. Маршрут туристичний – попередньо визначений суб'єктом туристичної діяльності шлях подорожі (екскурсії, походу, поїздки), що характеризується визначеним порядком пересування туристів через географічні пункти та обумовлений метою подорожі і програмою перебування.

23. Місце регульованої рекреації – території, у межах яких створюються умови для короткострокового перебування, відпочинку та оздоровлення відвідувачів, а режим території встановлюється відповідно до вимог, обов'язкових для охоронних зон природних заповідників.

24. Монастир – релігійна громада ченців або черниць, що з належними їм землями і капіталами становлять церковно-господарську організацію; члени цієї громади; церква, будівлі й територія, належні цій громаді, напр., монастир святих отців Василян XVIII ст. у с. Гошів (Долинський район), у м. Івано-Франківськ (1903 р.), у с. Погоня XXI ст. (Тисменицький район).

25. Оздоровчі землі – земельні ділянки з природними лікувальними властивостями, які використовуються або можуть бути використані для профілактики захворювань і лікування людей.

26. Пам'ятки природи – недоторкані природні об'єкти, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення, є унікальними або типовими для певного регіону і які поділяють на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні.

27. Пам'ятки садово-паркового мистецтва – визначні та цінні зразки паркового будівництва, що охороняються і використовуються в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях і оголошення яких здійснюється з вилученням у визначеному порядку або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

28. Паломник – особа, яка здійснює подорож з метою релігійного поклоніння, покидає межі своєї країни (держави), тобто здійснює міжнародну подорож; саме слово паломник походить від слова *пальма*: паломники, здійснюючи подорож у Палестину, обов'язково привозили додому гілочку пальми як символ вічного життя у християнстві.

29. Паломництво – подорож, хресна хода або відпуст без ночівлі з метою поклоніння святості релігійного об'єкта; подорож паломника (паломництво) є одним із виявів його віри у догмати своєї релігії, свідченням його належності до певної релігії чи конфесії; паломництво являє собою

переважно міжнародні поїздки, у які відправляються для зцілення від фізичних і духовних хворіб, моління за рідних і близьких, для отримання благословення на якісь справи та ін.

30. Паломницькі об'єкти – матеріальні і нематеріальні (сакральні) об'єкти, що використовуються, можуть використовуватися або використовувалися раніше в релігійній діяльності, переважно є святинями для певної частини віруючих і доступні для їх паломництва, але можуть бути недоступними для відвідування туристами та екскурсантами.

31. Парки ландшафтні регіональні – природоохоронні рекреаційні установи місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, забезпечення умов для організованого відпочинку населення без вилучення, як правило, земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

32. Печери – підземні порожнини, іноді дуже великих розмірів, що утворюються в легкорозчинних осадових породах (у вапняку, солі, гіпсі тощо) внаслідок діяльності підземних вод (напр., карстові печери).

33. Пілігримство – перебування за межами свого дому, тобто первинно слово *пілігрим* не мало релігійного значення, а було пов'язано із подорожами загалом; сьогодні релігійне значення терміна вказує на те, що протягом довгого історичного періоду подорожі з релігійною метою були якщо не єдиними, то найчисленнішими серед усіх подорожей.

34. Подорож – комплексна туристична послуга, яка забезпечує задоволення оздоровчих і пізнавальних потреб туристів за певних умов їх життєзабезпечення.

35. Помешкання – колективні засоби розміщення, що мають єдине керівництво і надають обмежені готельні послуги, крім щоденного заправління ліжок та прибирання житлових приміщень (комплекси будинків, організовані як житло або бунгало).

36. Послуги туристичні – послуги суб'єктів туристичної діяльності щодо розміщення, харчування, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів.

37. Походи туристичні – подорожі з активним способом пересування у віддалених від місця проживання районах, що здійснюються з освітньою, оздоровчою, спортивною, дослідницькою метою. За тривалістю туристичні походи можуть бути одноденні, дводенні і багатоденні.

38. Природокористування – основна форма взаємодії суспільства і природного середовища, яка реалізується через систему заходів, спрямованих на освоєння, використання, перетворення, відновлення й охорону природних ресурсів, і відображає зв'язки між виробництвом, населенням і навколишнім середовищем.

39. Прогулянка – найбільш проста і доступна короткочасна форма туризму, що передбачає пересування на місцевості з пізнавальною та оздоровчою метою, з метою загартування організму.

40. Продукт туристичний – сукупність туристично-екскурсійних послуг різноманітних видів, товарів туристично-сувенірного призначення, складовими якої є тури, об'єднані за цілеспрямованістю.

41. Прочанин – особа, яка здійснює подорож з метою релігійного поклоніння у межах своєї країни (держави); прочани не привозять додому пальму, оскільки подорожують не в Палестину, а в межах своєї держави, відвідують святі місця і святині своєї країни.

42. Регіон природний – природно-територіальне утворення значної площі, суцільність якого визначається характерними для нього фітоландшафтними, фізико-географічними, адміністративними та іншими ознаками, що характеризуються типовими та унікальними природними комплексами, різноманітним рослинним і тваринним світом, і яке виконує регіональну екостабілізувальну роль.

43. Рекреаційна інфраструктура – сукупність галузей і закладів, що обслуговують клієнтів і створюють рекреаційні ланцюги (парки, зони, бази відпочинку тощо), транспортні ланцюги, системи комунального обслуговування, торгівлю і побутовий сервіс; різні форми зв'язку; готельні господарства, пункти громадського харчування.

44. Рекреаційні землі – території, використовувані для організації відпочинку, туризму, проведення спортивних заходів; земельні ділянки зелених зон і насаджень населених пунктів; навчально-туристичних стежок; маркованих трас із різними відпочинковими об'єктами; ділянки для дачного будівництва і спорудження об'єктів стаціонарної рекреації.

45. Рекреаційні ліси – це лісові території чи місцевості, що використовуються для рекреації, розвитку туризму, оздоровлення населення і передбачають цілий ряд лісогосподарських робіт (меліорацію, очистку, посадку, проведення рубок, благоустрій та ін.) без порушення ландшафту і природної гармонії; до рекреаційних лісів відносять і міські ліси, лісопарки, ліси зелених зон, населених пунктів та ін.

46. Рекреаційно-туристичні зони – території, що створюються на основі значного природно-рекреаційного та історико-культурного потенціалу для його ефективного використання і збереження; передбачають максимально ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, його побутову експлуатацію, зберігання та облаштування; стимулювання зростання доходів від туризму та рекреації, прискорення соціально-економічного розвитку зонованої території та ін.

47. Рекреаційні ресурси – об'єкти і явища природного та антропогенного походження, що можуть використовуватися з метою відпочинку, туризму та лікування, – значною мірою впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів і центрів, їх спеціалізацію та економічну ефективність.

48. Рекреаційний продукт – попередньо розроблений комплекс рекреаційних (туристичних, курортних та ін.) послуг, який поєднує не менше, ніж два види, послуг із метою відновлення організму людини.

49. Рекреація – система заходів та їх наслідків щодо відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини за межами постійного місця проживання у визначених згідно із законодавством місцях природно-заповідних територій та об'єктів, що здійснюється шляхом загальнооздоровчого, культурно-пізнавального відпочинку, туризму, оздоровлення, рибальства, полювання тощо.

50. Релігійно-пізнавальний туризм – різновид культурно-пізнавального туризму або релігійного туризму, метою якого є ознайомлення людей (віруючих і невіруючих) з релігійними святинями; передбачає відвідування релігійних центрів, де туристи-екскурсанти мають можливість побачити релігійні об'єкти, діючі культові споруди і релігійні пам'ятки; має здебільшого короткотерміновий характер і переважно не пов'язаний із релігійним святами.

51. Релігійно-туристичні об'єкти – матеріальні і нематеріальні (сакральні) об'єкти (явища, ефекти), що використовуються, можуть використовуватися або використовувалися раніше в релігійній діяльності, переважно є святинями для певної частини віруючих і доступні для їх паломництва, а також для відвідування туристами й екскурсантами.

52. Релігійно-туристичні ресурси – релігійно-туристичні об'єкти однієї чи різних конфесій у своїй сукупності на певній території; релігійно-туристичні ресурси можуть поділятися на матеріальні і нематеріальні, природні та історико-культурні, монорелігійні чи полірелігійні, доступні лише паломникам або й іншим туристам.

53. Релігія – більш чи менш систематизована віра в існування надприродного єства, яке править долею світу, кожної спільноти і людини та на яке можна впливати молитвою, виконанням обрядів, жертвоприношенням, покутою чи дотриманням певних приписних правил життя; релігії поділяються на релігійні напрями (напр., у християнстві – православ'я, католицизм, протестантизм і стародавні східні православні церкви), а напрями – на течії, напрямки, відгалуження (напр., у межах православ'я – три конфесії: УПЦ, УАПЦ, УПЦ КП).

54. Ресурси етнічні – складова туристичних ресурсів, що репрезентує традиційну культуру народу певної території та її сучасні прояви в умовах глобалізації і відображена в системі природокористування, організації життєдіяльності (виробничої, побутової тощо), матеріальній та духовній культурі.

55. Ресурси культурно-історичні – складова туристичних ресурсів, представлена пам'ятками археології, архітектури, монументального мистецтва та містобудування, історії та культури, пов'язаних із певними подіями в історичному, культурному житті.

56. Ресурси туристичні – об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані при створенні та реалізації туристичного продукту, що іноді є мотиваційною підставою для вибору певного турпродукту (за видом, напрямом, сезоном та іншими ознаками).

57. Сакральний туризм – подорож з метою відвідування сакральних об'єктів (природних сакральних місць, культово-релігійних, мегалітичних

споруд, поминально-ритуальних та окремих об'єктів (джерел, рік, озер, гір, скель, рослин тощо)); сакральне включає не тільки релігійну сферу, а й широкий спектр уявлень, що належать до магії, ізотерики, містики; сакральні об'єкти є місцями поклоніння, здійснення обрядів і водночас елементами культурної спадщини етносів чи етнічних груп, вони виконують духовну, об'єднувальну, захисну та зцілювальну функції.

58. Скит – це в православних монастирях невелике житло ченців-самітників, розташоване віддалік від основних монастирських будівель; старообрядницький монастир або невелике поселення монастирського типу в безлюдній місцевості, напр., Манявський скит XVII ст. (с. Манява, Богородчанський район).

59. Споруди (витвори) – твори архітектури та інженерного мистецтва разом із природними чи створеними людиною елементами монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з ознаками життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні події, життя та діяльність відомих осіб.

60. Тур – туристична подорож за визначеним маршрутом у конкретні терміни, забезпечена комплексом туристичних послуг (бронювання, розміщення, харчування, транспорт, рекреація, екскурсія тощо).

61. Туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання з оздоровчою, пізнавальною, професійно-діловою, релігійною чи іншою метою без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування.

62. Туризм внутрішньорегіональний – поїздки та подорожі в межах певного регіону, області, кількох областей, об'єднаних загальними культурно-історичними, природно-кліматичними, економічними або іншими особливостями (напр., Карпатського регіону).

63. Туризм етнічний – відвідування місця народження чи походження сім'ї, помешкання родичів і/або близьких.

64. Фестиваль (у перекладі з французької мови означає *веселий*) – це огляд найкращих досягнень мистецтва.

65. Фортеця – укріплений пункт із міцними капітальними спорудами, постійним гарнізоном, озброєнням та різними запасами, призначений для тривалої кругової оборони, напр., Станіславська фортеця XVII ст.

66. Церква – релігійна організація духівництва і віруючих, об'єднана спільністю вірувань та обрядовості; будівля, де відбувається християнське богослужіння; давні і сучасні споруди, релігійні місця певної християнської конфесії, призначені для звершення літургії, для моління, для поклоніння духовним святиням та ін., напр., церква Різдва Христового XIII-XIV ст. (Галич), церква св. Пантелеймона XIII ст., церква Успіння Пресвятої Богородиці XVII ст. (с. Кринос).

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Архітектурні пам'ятки Покуття // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 420–439.
2. Блощицька В. Герменевтика (інтерпретація) гуцульського фестивалю / Віолетта Блощицька // Карпати : Людина, етнос, цивілізація. — Івано-Франківськ : Плай, 2012. — Вип. 4. — С. 253–262.
3. Бойківщина – середня частина Українських Карпат : Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії, Побуту. — Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. — 522 с.
4. Великочий В. С. Історико-культурна спадщина Карпатського регіону : Навчально-методичний посібник / Володимир Великочий, Надія Кіндрачук. — Івано-Франківськ: «НАІР», 2013. — 208 с.
5. Великочий В. С. Сакральні пам'ятки Бойківщини та їх використання в туристичній галузі Прикарпаття / В. С. Великочий // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 12–16.
6. Великочий В. С. Українсько-польська монументальна спадщина Покуття як чинник розвитку ностальгічного туризму в краї // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2010. — Вип. 2. — С. 38–47.
7. Водний маршрут по Дністровському каньйоні “На берегах Дністрових хвиль” // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 448–454.
8. Волошин Л. Село Космач у житті і творчості Мистецької школи Олекси Новаківського / Любов Волошин // Карпати : Людина, етнос, цивілізація. — Івано-Франківськ : Плай, 2012. — Вип. 4. — С. 158–171.
9. Гавадзин В. Особливості весняної календарно-обрядової традиції Космача й околиць / Володимир Гавадзин // Карпати : Людина, етнос, цивілізація. — Івано-Франківськ : Плай, 2012. — Вип. 4. — С. 207–212.
10. Герус Л. Гуцульська великодня паска (функції, семантика, пластичне вирішення форми) / Людмила Герус // Карпати : Людина, етнос, цивілізація. — Івано-Франківськ : Плай, 2012. — Вип. 4. — С. 181–192.
11. Грабовецький В. Івано-Франківськ у пам'ятках історії та культури / Володимир Грабовецький, Богдан Гаврилів, Ганна Карась. — Івано-Франківськ : “Нова Зоря”, 2001. — 180 с.
12. Гуменюк Г. М. Народні художні промисли Гуцульщини як важливий чинник економічного розвитку / Г. М. Гуменюк // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 1 (4). — С. 205–214.
13. Гуменюк Г. М. Перспективи розвитку етнічного туризму на Прикарпатті / Г. М. Гуменюк, Р. П. Загнибіда // Рекреаційний потенціал

Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2010. — Вип. 2. — С. 81–87.

14. Друковане слово // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 310–325.

15. Етнографія Покуття // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 328–365.

16. Етнографія України : Навчальний посібник / [за ред. С. А. Макарчука]. — видання друге, перероблене і доповнене. — Львів : “Світ”, 2004. — 520 с.

17. Івано-Франківщина – край туризму / [упорядники: Т. Маланюк, Б. Мицкан, К. Ободинський ; ред. А.-М. Волосацька]. — Львів : “Манускрипт”, 2009. — 208 с.

18. Історичний літопис // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 44–325.

19. Кіндрачук Н. М. Значення традицій та звичаїв для розвитку культурного туризму в Карпатському регіоні України / Н. М. Кіндрачук // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 89–92.

20. Лисий І. О. Пам’ятки фортифікаційного будівництва: проблеми етнотуристичного використання / І. О. Лисий // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 2 (5). — С. 159–164.

21. Лисий І. О. Проблематика етнотуристичного використання замків Івано-Франківської області / І. О. Лисий // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 1 (4). — С. 117–123.

22. Маланюк Т. Пам’ятки оборонного значення Івано-Франківщини як об’єкти туризму / Тарас Маланюк // Краєзнавець Прикарпаття : Регіональний науково-методичний альманах. — 2011. — № 17 (січень). — С. 42–44.

23. Маланюк Т. З. Хрестаті дерев’яні церкви як історико-культурні пам’ятки Івано-Франківської області / Т. З. Маланюк // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 2 (5). — С. 61–71.

24. Мицкан Б. Туристичні ресурси Прикарпаття / Богдан Мицкан, Тарас Маланюк, Павло Горішевський, Ярослав Луцький // Краєзнавець Прикарпаття. — 2005. — № 5. — С. 69–72.

25. Мистецтво Покуття // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 366–395.

26. Моє місто : Хрестоматія (з історії Івано-Франківська) / [автор ідеї, упорядник та науковий редактор Іван Монолатій ; ред. кол. : І. Бондарев, М. Головатий, З. Жеребецький (голова) та ін.]. — Івано-Франківськ : “Лілея НВ”, 2012. — 672 с.

27. Никифорок В. Старожитності Городенківщини (у фактах, легендах, домислах) / В. Никифорок, Р. Смеречанський. — Снятин : «Над Прутом», 1995.
28. Николишин Ю. І. Івано-Франківщина // Усе про Карпати / Юрій Николишин. — Львів : «Апріорі», 2013. — С. 62–71.
29. Никорак О. Особливості декору гуцульських запасок: типи, осередки / Олена Никорак // Карпати : Людина, етнос, цивілізація. — Івано-Франківськ : Плай, 2012. — Вип. 4. — С. 138–157.
30. Опілля : Монографія / [ред. кол. : Я. Клюба, О. Береговський, Л. Бойко та ін.; відп. за випуск В. Дідух]. — Галич, 2010. — 208 с.
31. Пам'ятки природи // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : «Манускрипт», 2010. — С. 16–43.
32. Покуття : Історико-етнографічний нарис / [автор ідеї та керівник авторського колективу В. Марчук ; гол. ред. : А. Королько]. — Львів : «Манускрипт», 2010. — 456 с.
33. Покутський діалект // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : «Манускрипт», 2010. — С. 396–415.
34. Путівник : Золоте кільце Івано-Франківщини // Україна. — 2008. — № 6 (2025). — С. 48–49.
35. Релігійно-церковне життя на Покутті в історичному контексті // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : «Манускрипт», 2010. — С. 270–289.
36. Рудницький А. Галич як перспективний осередок європейського туризму / Андрій Рудницький // Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України : Матеріали Міжнародної наукової конференції / [відп. за випуск В. Дідух]. — Галич : «Давній Галич», 2008. — С. 26–32.
37. Семенова Т. Ю. Гошівський монастир як один з центрів розвитку релігійного туризму на Івано-Франківщині : значення та перспективи / Т. Ю. Семенова // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : «Фоліант», 2013. — Вип. 4. — С. 239–243.
38. Сухий П. О. Проблеми й перспективи розвитку народних художніх промислів Галицької Гуцульщини як об'єктів рекреації / П. О. Сухий, І. С. Вах // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : «Фоліант», 2010. — Вип. 2. — С. 214–221.
39. Симочко Г. В. Етнотуристичні ресурси як важлива складова розвитку туристичної галузі регіону / Г. В. Симочко // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : «Фоліант», 2012. — Вип. 3. — С. 33–37.
40. Тимофій О. П. Особливості сакральної архітектури українців Гуцульщини / О. П. Тимофій // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : «Фоліант», 2014. — № 1 (4). — С. 152–158.

- 41.** Тимофій О. П. Церковні споруди Яремчанщини : проблема обліку та збереження / О. П. Тимофій // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 2 (5). — С. 109–116.
- 42.** Топорницька М. Місце фестивального туризму у класифікаційній схемі масових видів туризму / М. Топорницька // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини / [ред. кол. : М. Мальський (гол. ред.), М. Шикієвич, І. Бик та ін.]. — Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2012. — Вип. 29. — Ч. 2. — С. 246–253.
- 43.** Федорак В. В. Етнотуризм на Покутті : особливості та перспективи розвитку / В. В. Федорак // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 2 (5). — С. 92–100.
- 44.** Федорак В. Особливості розвитку етнотуризму на Гуцульщині / Володимир Федорак // Краєзнавець Прикарпаття : Регіональний науково-методичний альманах. — 2010. — № 16 (липень). — С. 18-21.
- 45.** Федорченко В. К. Туристський словник-довідник : Навч. посіб. / В. К. Федорченко, І. М. Мініч. — К. : Дніпро, 2000. — 160 с.
- 46.** Філюк С. М. Роль історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області у відновленні духовності туристів / С. М. Філюк // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 282–288.
- 47.** Цуцман І. Я. Музеї Покуття та їх місце в збереженні історико-культурної спадщини краю (на прикладі Коломийського району) / І. Я. Цуцман // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 2 (5). — С. 82–91.
- 48.** Цуцман І. Я. Проблеми збереження і використання сакральної архітектури Покуття / І. Я. Цуцман // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 1 (4). — С. 61–76.
- 49.** Шепетюк С. Регіональні особливості використання з метою туризму природних, культурно-історичних та лікувальних ресурсів Карпатського регіону на прикладі Івано-Франківської області / Світлана Шепетюк // Краєзнавець Прикарпаття. — 2006. — № 7. — С. 66–69.
- 50.** Шепетюк С. Туристсько-рекреаційний потенціал ресурсного забезпечення Івано-Франківської області / Світлана Шепетюк // Вісник Прикарпатського університету. Філічна культура. — Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2008. — Вип. VI. — С. 134–138.
- 51.** Рудницький А. Галич як перспективний осередок європейського туризму / Андрій Рудницький // Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України : Матеріали Міжнародної наукової конференції / [відп. за випуск В. Дідух]. — Галич : “Давній Галич”, 2008. — С. 26–32.
- 52.** Komar Ź. Trzecie miasto Calicji Stanisławów i jego architektura w okresie autonomii galicyjskiej / Źanna Komar. — Krakow, 2008. — 448 s.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія Бойківського краю / [ред.-упоряд. Л. Рудавська-Вовк]. — Дрогобич : Коло, 2007. — 721 с.
2. Антонюк Д. У вояж – за опільською старовиною / Дмитро Антонюк. — Карпати. Туризм. Відпочинок. — 2008. — № 4 (28). — С. 22–29.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : Монографія. — К. : ВПЦ “Київський університет”, 2001. — 395 с.
4. Биркович В. І. Державне регулювання сфери туризму на регіональному рівні : Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. управл. : спеціальність 25.00.02 “Механізм державного управління” / Биркович В. І. ; Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління”. — запоріжжя, 2007. — 21 с.
5. Божук Т. І. Релігійний туризм : Термінологічний словник-довідник / [автор-упорядник Т. Божук]. — Львів : “Український бестселер”, 2010. — 152 с.
6. Бойки : Часопис / [гол. ред. Л. Сікора]. — Дрогобич : Коло, 2002. — 445 с.
7. Бойківський край : [побут, уклад, їжа, одяг бойків] // Музеї України. — 2005. — № 4. — С. 8–12.
8. Вацеба В. Соціально-економічне значення туризму для регіону на прикладі Івано-Франківської області / Вацеба В. // Соціально-економічний розвиток і якість життя населення регіону : Збірник тез доповідей / [відп. за випуск Стефінін В. В.]. — Івано-Франківськ : Видавець Віктор Дяків, 2013. — С. 26–28.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — К. ; Ірпінь : Перун, 2002. — 1440 с.
10. Великочий В. До історії розвитку культурно-пізнавального туризму в Галичині (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) / Володимир Великочий // “Освітнянське краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи” : Збірник матеріалів / [ред. кол. : П. Т. Тронько (голова) та ін.]. — Івано-Франківськ : “Лілея-НВ”, 2011. — С. 135–148.
11. Великочий В. Івано-Франківщина туристична : Навчально-методичне видання / В. Великочий. — Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2011. — 120 с.
12. Великочий В. Історико-культурна спадщина Карпатського регіону : Навчально-методичний посібник / Володимир Великочий, Надія Кіндрачук. — Івано-Франківськ : НАІР, 2013. — 208 с.
13. Великочий В. Культурний туризм в Івано-Франківській області : сучасний стан і перспективи розвитку / В. Великочий // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2011. — С. 3–10.
14. Великочий В. С. Розвиток туризму в Галичині й Прикарпатті / В. С. Великочий // Україна : 20 років незалежності / [ред. М. Б. Бучка та ін.]. — Івано-Франківськ – Надвірна : «Надвірнянська друкарня», 2011. — С. 202–209.

15. Великочий В. С. Стратегія розвитку туристичної освіти як елемент сталого розвитку Карпатського регіону / В. С. Великочий // Туристична освіта в Україні : проблеми і перспективи : Зб. наук. праць. — К. : Тонар, 2008. — С. 60–67.
16. Вишневська О. О. Туристичне країнознавство : Підручник / О. О. Вишневська, А. Ю. Парфіненко, В. І. Сидоров. — Х. : ХНУ імені В. Каразіна, 2011. — 288 с.
17. Галюк М. Д. Водні ресурси Івано-Франківської області : Інформативний посібник / М. Д. Галюк. — Яремче, 2001. — 156 с.
18. Геренчук К. І. Природа Івано-Франківської області / К. І. Геренчук. — Львів : “Вища школа”, 1978. — 250 с.
19. Глушко М. Історико-етнографічне районування Галичини : сучасний стан / М. Глушко // Карпати. Людина. Етнос. Цивілізація. — 2009. — № 1. — С. 8–17.
20. Гудима Ю. Східно-Карпатський туристичний шлях / Юрій Гудима // Україна. — 2008. — № 6 (2025). — С. 50-51.
21. Данилюк А. Скарби народної архітектури Гуцульщини : етнографічний нарис / А. Данилюк. — Львів : Логос, 2000. — 135 с.
22. Данилюк І. Трам-пам-пам по горах / Інна Данилюк // Міжнародний туризм. — 2009. — № 1. — С. 126–128.
23. Друк В. Удосконалення механізмів управління туристичною сферою на Прикарпатті / Вікторія Друк // Етнос і культура : Часопис Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника : Збірник статей. Гуманітарні науки / [гол. ред. В. І. Кононенко]. — Івано-Франківськ : Вид-во ПНУ ім. В. Стефаника, 2011–2012. — № 8-9. — С. 147–153.
24. Дундяк І. М. Чудотворні ікони Західної України в контексті відродження паломницької культури сучасності / І. М. Дундяк // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 62–68.
25. Етнографічне районування України. Опілля // Українське народознавство : Навчальний посібник. — К., 2006. — С. 65–66.
26. Етнографічні регіони Прикарпаття : матеріальна і духовна культура : Рекомендаційний бібліографічний покажчик / [укладач В. Дволітка ; відп. за випуск Л. Бабій]. — Івано-Франківськ, 2009. — 80 с.
27. Заник В. З посвятою двом Олексам / Володимир Заник. — Карпати. Туризм. Відпочинок. — 2008. — № 4 (28). — С. 8–15.
28. Заник В. На Піп Іван із Дземброні / Володимир Заник. — Карпати. Туризм. Відпочинок. — 2008. — № 4 (28). — С. 8–16.
29. Зрайко О. І. Інституційні засади формування механізму державного управління розвитком туристично-рекреаційної галузі на місцевому рівні / О. І. Зрайко // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 1 (4). — С. 195–204.

30. Іванов О. Замки і палаци Західної України : історія, культура, туризм (історико-архітектурні пам'ятки замкового мистецтва) / О. Іванов. — К. : “Наш світ”, 2004. — 245 с.
31. Калашнікова Є. Д. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу Івано-Франківської області / Калашнікова Є. Д., Кіселюк М. // Соціально-економічний розвиток і якість життя населення регіону : Збірник тез доповідей / [відп. за випуск Стефінін В. В.]. — Івано-Франківськ : Видавець Віктор Дяків, 2013. — С. 185–188.
32. Калущий І. Ф. Покращення рекреаційно-туристичної атрактивності лісів Прикарпаття / І. Ф. Калущий // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — № 1 (3). — С. 84–93.
33. Кирчів Р. Ф. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р. Ф. Кирчів. — К. : Наукова думка, 1978. — 174 с.
34. Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України : нариси й статті / Р. Кирчів. — Львів, 2002. — 352 с.
35. Кіндрачук Н. М. Значення традицій та звичаїв для розвитку культурного туризму в Карпатському регіоні України / Н. М. Кіндрачук // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 89–92.
36. Кіндрачук Н. М. Розвиток культурного туризму в Карпатському регіоні України / Н. М. Кіндрачук // Інтелігенція і влада : Громад.-політ. наук. зб. Серія: Історія. — Одеса : Астропринт, 2012. — Вип. 27. — С. 117–123.
37. Кіндрачук Н. Традиції та звичаї в календарній обрядовості жителів Карпатського єврорегіону / Н. Кіндрачук // Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу : Матеріали Міжнарод. конф. «Одеські етнографічні читання». — Одеса, 2011. — С. 139–144.
38. Клапчук В. М. Пейзажна оцінка Українських Карпат (на прикладі окремих природних об'єктів) / В. М. Клапчук, І. Ю. Бродяк // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — № 1 (3). — С. 58–77.
39. Клапчук М. В. Інноваційний розвиток туризму / М. В. Клапчук // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 1 (4). — С. 92–99.
40. Ковальчук А. Формування понятійно-термінологічного апарату релігійного туризму і паломництва / Андрій Ковальчук // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини / [ред. кол. : М. Мальський (гол. ред.), М. Шикієвич, І. Бик та ін.]. — Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2012. — Вип. 29. — Ч. 2. — С. 86–92.
41. Коробейнікова Я. Рекреаційні ресурси Долинського району / Я. Коробейнікова, Г. Довгопола // Національні природні парки : проблеми становлення і розвитку. — Яремче, 2000. — С. 161–164.
42. Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони / Я. Креховецький. — Львів : “Свічадо”, 2008. — 184 с.

43. Кулик В. В. Культуриний туризм як компонент соціокультурної діяльності / В. В. Кулік // Мультиверсум. — 2008. — № 76. — С. 216–224.
44. Кушніренко Н. Космач сміється / Наталія Кушніренко // Карпати. Туризм. Відпочинок. — 2008. — № 6 (30). — С. 56–57.
45. Кушніренко Н. Франківські традиції та новації / Наталія Кушніренко // Карпати. Туризм. Відпочинок. — 2008. — № 6 (30). — С. 60–61.
46. Лаврук М. М. Гуцули Українських Карпат (етнографічне дослідження) : Монографія / М. М. лаврук. — Львів : Вид. цент ЛНУ імені І. Франка, 2005. — 288 с.
47. Лужанська Т. Ю. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи / Т. Ю. Лужанська, С. С. Махлинець, Л. І. Тебляшкіна : Навчальний посібник ; [за ред. проф. Волошина І. М.]. — К. : «Кондор», 2008. — 385 с.
48. Луцький В. Активний туризм в Українських Карпатах / В. Луцький // Вісник Прикарпатського університету. — Івано-Франківськ, 2011. — № 12. — С. 101–107.
49. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : Навчальний посібник / Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. — К. : «Альтерпрес», 2007. — 369 с.
50. Маланюк Т. З. Оборонно-сакральна архітектура Прикарпаття XIII–XVIII ст. / Т. З. Маланюк // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — № 1 (3). — С. 27–33.
51. Маланюк Т. З. Стиль бароко в сакральній архітектурі Прикарпаття другої половини XVII – 70-х рр. XVIII ст. / Т. З. Маланюк // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 1 (4). — С. 45–61.
52. Мацюк О. Я. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки / О. Я. Мацюк. — Львів : Центр Європи, 2005. — 192 с.
53. Мороз В. Край, найкращий для відпочинку / Василь Мороз // Галичина. — 2014. — 9 серпня. — С. 3.
54. Мосевич С. Франківські традиції та новації / Сергій Мосевич, Наталія Кушніренко // Карпати. Туризм. Відпочинок. — 2008. — № 6 (30). — С. 54–55.
55. Остап'юк Н. І. Оцінка тенденцій та структури змін туристичного ринку Івано-Франківщини / Н. І. Остап'юк // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2010. — Вип. 2. — С. 201–208.
56. Паньків М. Сучасні традиційні обряди на Покутті та проблеми їх збереження / М. Паньків // Етнос і культура. — 2003. — № 1. — С. 32–37.
57. Парфіненко А. Ю. Туристичне країнознавство : Підручник / А. Ю. Парфіненко, В. І. Сідоров, О. О. Любіцева. — 2-ге видання, перероблене, доповнене. — К. : “Знання”, 2015. — 552 с.

58. Пелипейко І. А. Мій рідний край : Природа, господарство, населення Гуцульщини : Навчальний посібник / І. А. Пелипейко. — Косів : “Писаний Камінь”, 1998. — 112 с.
59. Пелипейко І. Путівники по Гуцульщині: дещо з історії і перспективи / Ігор Пелипейко // Краєзнавець Прикарпаття. — 2004. — № 4. — С. 63–65.
60. Плай : Книга для читання про Гуцульщину / [упоряд., авт. прим., довідок і словника І. А. Пелипейко]. — Яворів : Редакція журналу “Гуцульська школа”, 1996. — 416 с.
61. Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2010. — Вип. 1.
62. Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2010. — Вип. 2. — 244 с.
63. Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2012. — Вип. 3.
64. Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — 316 с.
65. Рекреаційно-туристичні ресурси Покуття // Покуття : Історико-етнографічний нарис / [гол. ред. : А. Королько]. — Львів : “Манускрипт”, 2010. — С. 440–453.
66. Рутинський М. Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам’яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження : Навчальний посібник / М. Й. Рутинський. — К. : Центр учб. літ., 2007. — 432 с.
67. Рутинський М. Й. Зелений туризм / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. — К. : Знання, 2008. — 271 с.
68. Савчук Б. Українська етнологія / Б. Савчук. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. — 559 с.
69. Семенова Т. Ю. Гошівський монастир як один з центрів розвитку релігійного туризму на Івано-Франківщині : значення та перспективи / Т. Ю. Семенова // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 239–243.
70. Скаврон Б. Старуня чекає туристів та... інвесторів / Богдан Скаврон // Галичина. — 2013. — 19 січня. — С. 7.
71. Словник рекреаційних термінів / [укладач С. С. Беляєва]. — К. : Вид. центр “Академія”, 2011. — 183 с.
72. Смолій В. А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух ; [за заг. ред. В. К. Федорченка]. — К. : Слово, 2006. — 372 с.
73. Собашко В. Гірськими стежками Карпат. Прикарпаття : Довідник-путівник / В. Собашко. — Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2006. — 298 с.

74. Екранська етнологія : Навчальний посібник / [за ред. В. Борисенко]. — К. : Либідь, 2007. — 400 с.
75. Фастовець О. О. Ресурси сакрального туризму : визначення та види / О. О. Фастовець // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 279–281.
76. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник : Навч. посіб. / В. К. Федорченко, І. М. Мініч. — К. : Дніпро, 2000. — 160 с.
77. Фіглевський М. Манявське духовне джерело / Мечислав Фіглевський, Іван Миронюк, Володимир Заник // Карпати. Туризм. Відпочинок. — 2008. — № 4 (28). — С. 70–79.
78. Філюк С. М. Роль історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області у відновленні духовності туристів / С. М. Філюк // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 282–288.
79. Христов Т. Т. Релігійний туризм : Навчальний посібник / Т. Т. Христов. — К. : Видавничий центр “Академія”, 2005. — 288 с.
80. Чуйко О. Монастирі Галичини (середина XI – початок XX століття) / О. Чуйко. — Івано-Франківськ : Вид-во ПНУ імені Василя Стефаника, 2011. — 168 с.
81. Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : Підручник / Ф. Ф. Шандор, М. П. Кляп. — К. : Знання, 2013. — 334 с.
82. Шикеринець В. В. Розвиток релігійного туризму на Прикарпатті / Шикеринець В. В. // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — № 1 (3). — С. 138–143.
83. Шикеринець В. В. Сучасні тенденції розвитку релігійного туризму на Прикарпатті / В. В. Шикеринець, А. І. Гуменюк, Г. М. Гуменюк // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Збірник статей / [голова редколегії В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2013. — Вип. 4. — С. 305–310.
84. Шикеринець В. В. Туристично-рекреаційний комплекс як об’єкт державного управління / В. В. Шикеринець // Карпатський край : Наукові студії з історії, культури, туризму / [гол. ред. В. Клапчук]. — Івано-Франківськ : “Фоліант”, 2014. — № 1 (4). — С. 175–185.
85. Шкрібляк П. Гуцульські фестивалі у відродженні, розвитку та збереженні звичаїв і традицій / П. Шкрібляк // Криворівня : Матеріали міжнародної наукової конференції. — Івано-Франківськ, 2003. — С. 84–88.
86. Шустикевич А. Два дні на Дністрі / Андрій Шустикевич // Карпати. Туризм. Відпочинок. — 2008. — № 6 (30). — С. 14–21.

Навчально-методичне видання

ВОВЧОК Ярослав Васильович

НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ ПРИКАРПАТТЯ

Навчально-методичний посібник
для студентів туристичних спеціальностей

Технічний редактор: *Ярослав Вовчок*
Комп'ютерний набір: *Ярослав Вовчок*
Дизайн та верстка: *Ярослав Вовчок*

Здано до набору 01.11.2017 р. Підп. до друку 05.11.2017 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Ум. друк. арк. Тираж 100 прим.

Видавництво “Тіповіт”
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Січових Стрільців, 78,
тел. 53-70-77, e-mail: tipovit@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ІФ № 17 від 28.12.2001